Baggrundsmaterialet

for cykelfærgen

Indholdsfortegnelse

1. Idégrundlag - Et lokalforankret praksisfælleskab 5

2. Den historiske forbindelse 5

3. De stedbundne Ressourcer - Flensborg Fjord som rejsemål 6

3.1. Fremgangsmåde 6

3.2. De stedbundne ressourcer 6

3.2.1. Historien 7

3.2.2. Natur og kulturlandskab 7

3.2.3. Seværdigheder 8

3.2.4. Oplevelsesmuligheder 8

3.2.5. Kulinariske oplevelser 9

3.2.6. Stisystemer for cyklende og gående 10

3.2.7. Aktivitetsmuligheder 11

3.2.8. Overnatningsmuligheder 11

3.2.9. Tilknyttet infrastruktur for tilgængelighed 11

3.3. Broagerland 11

3.3.1. Historie 11

3.3.2. Natur- og kulturlandskabet på Broagerland 12

3.3.3. Iller, Brunsnæs og Broagervig 12

3.3.4. Gammelgab og Lille Dynt 12

3.3.5. Skelde, Kragesand og Stensigmose 13

3.3.6. Seværdigheder 13

3.3.7. Oplevelsesmuligheder 14

3.3.8. Stisystemer for gående og cyklende 14

3.3.9. Aktivitetsmuligheder 14

3.3.10. Overnatningsmuligheder 15

3.3.11. Kulinariske aspekter 15

3.3.12. Tilknyttet infrastruktur for tilgængelighed 16

3.3.13. Anløbsbroen 16

3.3.14. Sammenfatning af de stedbundne kvaliteter på Broagerland 16

3.4. De tre havnemuligheder på tysk side 17

3.4.1. Langballigau 17

3.4.1.1. Historie 17

3.4.1.2. Natur og Kultur - Landskab 17

3.4.1.3. Seværdigheder 18

3.4.1.4. Oplevelsesmuligheder 18

3.4.1.5. Stisystemer for gående og cyklende 18

3.4.1.6. Overnatningsmuligheder 18

3.4.1.7. Kulinariske aspekter 19

3.4.1.8. Tilknyttet infrastruktur for tilgængelighed 19

3.4.2. Holnis 19

3.4.2.1. Historie 19

3.4.2.2. Natur- og kulturlandskab 20

3.4.2.3. Seværdigheder 20

3.4.2.4. Oplevelsesmuligheder 20

3.4.2.5. Stisystemer for gående og cyklende 20

3.4.2.6. Overnatningsmuligheder 20

3.4.2.7. Kulinariske aspekter ... 21
3.4.2.8. Tilknyttet infrastruktur for tilgængelighed ... 21
3.4.2.9. Anløbsbroen ... 21
3.4.3. Glücksborg ... 21
3.4.3.1. Historie ... 22
3.4.3.2. Natur- og kulturlandsskab ... 22
3.4.3.3. Seværdigheder ... 22
3.4.3.4. Oplevelsesmuligheder ... 22
3.4.3.5. Stisystemer for gående og cyklende ... 22
3.4.3.6. Overnatningsmuligheder ... 23
3.4.3.7. Kulinariske aspekter ... 23
3.4.3.8. Tilknyttet infrastruktur for tilgængelighed ... 23
3.4.3.9. Anløbsbroen ... 23

4. Fritidslivsmønstre - vandrere og cyklende ... 23
4.1. Færge-/udflugtsturisterne ... 24
4.2. Vandreturisterne ... 24
4.2.1. Light-vandrerne ... 25
4.2.2. Heavy-vandrerne ... 25
4.3. Cykelturisme ... 26
4.3.1. Light-cyklisterne ... 26
4.3.2. Heavy-cyklisterne ... 27
4.4. Supplerende indtægtsgrundlag fra events, ekskursioner for skoler og uddannelsesinstitutioner, erhvervsturisme og søbegravelser ... 28
4.4.1. Lejrskolemarkedet ... 28
4.4.2. Heldagsture ... 28
4.4.3. Naturskoleområdet ... 28
4.4.4. Søbegravelser ... 29
4.4.5. Erhvervsturisme ... 29

5. Konklusioner baseret på afsnit 3 og afsnit 4 ... 29
5.1. Konklusion baseret på primær målgruppe ... 29
5.2. Konklusioner baseret på alternative målgrupper ... 30
5.2.1. Lejrskolemarkedet ... 30
5.2.2. Heldagsture ... 31
5.2.3. Naturskolen ... 31
5.2.4. Erhvervsturisme ... 31
5.3. Beskrivelse af færgeruten som redskab for udvikling og sammenbinding på dansk og tysk side i grænselandet ... 31
5.3.1. Sammenfatning og anbefaling ... 31
5.3.2. SWOT og muligheder for synergi for Langballigau ... 32
5.3.3. Muligheder for sammenkædning med Holnis eller Glucksborg for Light - og Heavy-cyklister 33
5.4. Illustration af kundegrundlag for primær rute og alternativt ruteforløb ... 34
5.4.1. Erhvervsturisme ... 34

6. Markedsføring og anbefalinger ... 34
6.1. Destination Sønderjylland ... 34
6.2. Sønderborg Turistbureau/Gendarmstien ... 35
6.3. Tourismus Agentur Flensburger Förde GmbH ... 35

7. Teknisk redegørelse for færge og broanlæg ... 35
7.1. Forskellige muligheder for færger ... 35

7.1.1. Tekniske specifikationer for solarfærgen til 45 personer 35
7.1.2. Tekniske specifikationer for solarfærgen til 12 personer 36
7.1.3. Tekniske specifikationer for dieselfærgen TARGA 44 til 12 personer 36
7.2. SWOT analyse solarfærge 37
7.3. SWOT analyse dieselfærge 37
7.4. Konklusion på valg af færge ud fra tekniske specifikationer og muligheder for alternative indtægter 38
8. Færgedrift, økonomisk grundlag og afklaring 38
8.1. Driftsbudget 38
8.1.1. Broanlæg i Brunsnæs 41
8.1.2. Broanlæg i Langballigau 41
9. Organisering 41
10. Perspektiver for færgedrift på Flensborg Fjord 41

1. Idégrundlag - Et lokalforankret praksisfælleskab

I 25 år er der talt om denne færgeforbindelse. En genoptagelse af en historisk færgeforbindelse over Flensborg Fjord fra Brunsnæs til Holnis.
Brunsnæs-Iller-Busholm Landsbylaug har sat som mål i deres udviklingsplan at sørge for, at denne færgeforbindelse bliver en realitet og har derfor bestilt denne forretningsplan. Målet er at få en cykelfærgeforbindelse, som sejler i sommerhalvåret inden 2020 til gavn for turister og lokale.

I december 2015 blev der holdt et møde på Skibsfartsmuseet i Flensborg. Til mødet sad der folk fra de tre kommuner Aabenraa, Sønderborg og Flensborg, turistforeningerne, Søfartstyrelsen og rederiet Færgen samt en lille gruppe ildsjæle, der har arbejdet med udvikling af vandrestier på både tysk og dansk side.
Mødet handlede om ønsket om en lille færgeforbindelse over Flensborg Fjord mellem Brunsnæs og Holnis. På mødet blev der nikket rundt om bordet: Nu skulle cykelfærgen søsættes, og forhindringerne fejes af bordet.

Der er i denne forretningsplan bygget oven på tidligere undersøgelser i form af "Machbarkeitstudiet for færgeforbindelsen mellem Holnis og Brunsnæs fra 2003" og "Ostseerouten Schleiswig-Holstein Süddänemark 2012".

2. Den historiske forbindelse

Fra middelalderen og frem til 1875 sejlede der færge mellem Brunsnæs og Holnis. Ifølge Lorenz Peter Wree i et særtryk af folkekalenderen for Nordslesvig "Die ehemalige Fährverbindung Brunsnis Holnis" fra 1978 var færgen en del af den gamle rute mellem København og Holstein via Sjælland, Fyn, Als, Broagerland, Holnis, Munkbrarup til Misunde ved Schlei og videre sydover.
Færgeforbindelsen må have eksisteret allerede fra Middelalderen, for kirken i Broager og resten af Broagerland har hørt under Cisterciensermunkene i Rude Kloster, som lå dér, hvor Glücksburg Slot nu ligger. Senere, da Johan den Yngre af Sønderborg byggede Glücksburg, hørte jorden på Broagerland og en del af Sundeved stadigvæk til Glücksburg. Johan den Yngre havde et jagtslot i Skelde, så man må også dengang have krydset fjorden for at nå over til Broagerland.

Der sejlede to færger med sejl og en robåd, og der var to færgemænd: Én i Brunsnæs og én i Holnis, som kun måtte sejle folk den ene vej – ikke retur. For det var den anden færgemands lod. Og det samme over land: Færgemanden skulle have en vogn, som kunne køre folk til Alssund, men de måtte ikke tage folk med tilbage.
I artiklen står der også, at i 1673 kostede det tre skilling at komme over for et menneske eller en okse. En hest kostede derimod det dobbelte, mens et får eller et svin kostede seks penninge, og en "tom vogn med to heste og en karl" kostede 10 schillinge.

Undersøges det, hvad tre skilling var værd på den tid, så kostede et pund rugbrød to en halv skilling, og en arbejdssvend i København fik 28 skilling i dagløn i slutningen af 1700 tallet [1].

Lorenz Peter Wree skriver til sidst, at det i 1978 var "en anden slags gæster", der kom til Brunsnæs end dengang. "*Det er ikke længere folk på rejse, men det er mennesker, der sætter pris på stilhed*".

[1] Poul Thestrup – Mark og skilling, kroner og øre

3. De stedbundne Ressourcer - Flensborg Fjord som rejsemål

3.1. Fremgangsmåde

En styregruppe bestående af tre repræsentanter fra landsbylauget, én fagperson samt Sekretariat for landdistrikter har arbejdet ud fra ovennævnte punkter i projektbeskrivelsen og har lavet følgende disposition for forretningsplanen, der er inspireret af Michael Porters udvidede diamantmodel (side 45 i rapporten "Fritidsklynger" af Jens Kaae Fisker, Center for landdistriktsforskning, SDU 2016):

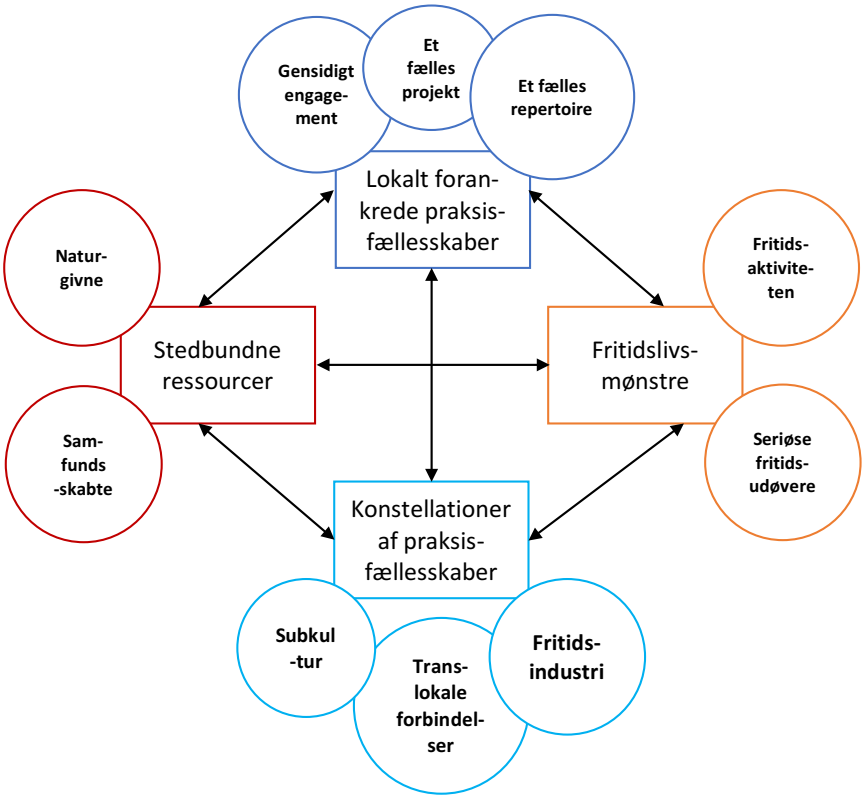

3.2. De stedbundne ressourcer

1. Historie
2. Natur
3. Seværdigheder
4. Oplevelsesmuligheder
5. Kulinariske aspekter
6. Stisystemer for cyklende og gående
7. Aktivitetsmuligheder
8. Overnatningsmuligheder
9. Tilknyttet infrastruktur for tilgængelighed

3.2.1. Historien

Hele Danmarkshistorien er repræsenteret omkring Flensborg Fjord. Lige fra sten- og bronzealder til kristendommens indførelse, reformationen og krigen i 1864.

3500- 500 f.kr	Over alt omkring Flensborg Fjord er der gravpladser og bopladser fra både sten- og bronzealder. Der er store gravhøje ved Blomeskobbel Skov og i Skeldekobbel skov.
320. e.kr	I Nydam Mose fandt man Nydambåden fra yngre jernalder.
827 e.kr	Navnet Haraldsdal ved Padborg vidner om slaget mellem Regnar Lodbrog og kong Harald Klak. Med Harald Klak markeres også indførelsen af den kristne tro, idet han bragte præsten Ansgar med sig hjem fra Frankiske Rige. I Flensborg findes Ansgar Kirke.
1210	Rude Kloster (senere Glücksburg) blev bygget af Cisterciensermunke, der ejede bl.a. Krammark på Broagerland og Munkemølle ved Sønderhav.
1412	Dronning Margrethe den 1. døde på sit skib på Flensborg Fjord efter at hun var ramt af pest, under et besøg i Flensborg.
1520	Reformationen startede i Sønderjylland, indført af Kong Christian II og senere Kong Frederik III.
1532-1549	Kong Christian den II blev holdt fanget på Sønderborg Slot.
1786	Louise Augusta (datter af Struensee) bliver gift med Hertug Christian Frederik af Augustenborg. Han blev ved Stavnsbåndets ophævelse i 1788 indlemmet i Geheimestatsrådet og fik stor indflydelse på især ændringen af skolevæsnet.[2]
1863	Kong Frederik VII døde i sin sommerresidens på Glücksburg Slot.
1848 og 1864	1. og 2. Slesvigske Krig. Gravsten over soldater fra begge krige.
1914-18	De sønderjyske mænd deltog i 1. verdenskrig under tysk herredømme.
1920	Kong Frederik IX og Dronning Ingrid får sommerresidens på Gråsten slot, en tradition som Dronning Margrethe har ført videre.

3.2.2. Natur og kulturlandskab

Naturlandskabet er meget alsidigt. Omkring Flensborg Fjord findes en bred vifte af naturtyper. Lige fra Heden ved Kværs til morænelerforekomsterne på Broagerland og Holnis.[3]

- Frøslev - Jardelund Mose - grænseoverskridende Højmose
- Kruså Tunneldal og Tal des Langballigau og Munkemøllekløften
- Fugletræk og fugleseværdigheder: Halvøen Holnis med stor forekomst af svømmefuglearter, og Broagerland med vinterophold for bl.a. knopsvane og sangsvane
- "Knicklandskabet". Både på tysk side og på Broagerland er levende hegn særdeles velbevarede
- Stenrige østersøstrande. Man finder alt lige fra forstenede søpindsvin til vandreblokke af rhombeporfyr fra Oslo-området
- Stilhed. Broagerland og Langballigau har rekreative områder, hvor man kan ”høre” stilheden, kun afbrudt af fuglefløjt og bladenes hvislen i træerne
- Badestrande. Langs Flensborg Fjord findes flere gode badestrande
- Store forekomster af moræneler: Nybøl Nor, Broagerland og Holnis’ vestkyst

[2] Dansk biografisk Lexikon / V. Bind. Faaborg - Gersdorff /
[3] Martin Becker "Kulturlandskab Flensborg Fjord"

3.2.3. Seværdigheder

Flensborg Fjord har meget af byde på i form af museer, slotte, krigergrave, istidsminder og andre spændende attraktioner.

Museer (Antal besøg i 2015)[4]

- Oldemorstoft Padborg - landbrugsmuseum (3.495)
- Cathrinesmindes Teglværk, Broager - industrimuseum (17.512)
- Sønderborg Slot - sønderjysk historie (52.520)
- Historiecenter Dybbøl Banke - krigsmuseum 1864 (16.331)
- Unewatt - Landschaftsmuseum (18.000)
- Museumsberg Flensborg - kunsthistorisk og arkitektur museum (36.760)
- Skibsfartmuseet i Flensborg (47.745)
- Glücksburg Slot - historiemuseum (50.000)

Slotte

- Glücksburg Slot
- Sønderborg Slot
- Gråsten Slot
- Augustenborg Slot
- Nordborg Slot

Andre seværdigheder

- Universe Science Park (87.920)
- Phänomenta (70.000)
- Gråsten Slotshave (ca. 10.000)[5]
- Augustiana Skulpturpark (ca. 40.000)
- Artefact Power Park (10.000)

3.2.4. Oplevelsesmuligheder

- **Fyrtårne** langs Flensborg Fjord: Kegnæs, Skodsbøl, Egernsund, Dalsgård, Holnis, Falshöft
- **Møller:** Nybøl, Dybbøl, Sønderborg, Elstrup, Havnbjerg, Vibæk, "Hoffnung" Munkbrarup, "Fortuna" Unewatt, "Steinadler" Westerholtz, Bergmühle Flensborg, "Charlotte" Gelting og "Renata" Sörup
- **Gravhøje:** Blomeskobbel Skov, Sønderskoven, Skeldekobbel, Glücksburg-området
- **Gendarmhuse** på Broagerland, Brunsnæs, Skodsbøl, Gammelgab
- **Fiskermiljøer:** Brunsnæs-Iller, Trappen ved Alnor, Stranderød, Langballigau
- **Kirkegårde med krigergrave:** Mindelunden i Broager, den gamle kirkegård i Glücksburg
- **Teglværksmiljøer** ved Iller-Brunsnæs, Egernsund, Sandager, Stranderød, Harrislee, Holnishof
- **Jernbanehistorie:** Skelde-Vester Sottrup, "Flensburger Kreisbahn"

[4] Danmarks statestik og tal angivet af Geschäftsführer Gorm Casper - Turismusagentur Flensburger Förde GmbH
[5] Statsministeriet: "Offentlige Udgifter til Kongehuset i 2009"

3.2.5. Kulinariske oplevelser

Restauranter

For ikke at få en lang liste af restauranter har vi valgt kun at nævne restauranter i Sønderborg og Aabenraa som er særlige gourmetrestauranter, og i Tyskland, de som har michelinstatus.

- Restaurant Bind
- Holdbi Kro
- Fakkelgaarden
- Pejsestuen
- Ballebro Færgekro
- Dyvig Badehotel
- Det Sønderjyske Køkken
- Huset Blom
- Marienhölzung Flensborg
- Brasserie Glücksburg
- Felix Glücksburg
- Meierrei Dirk Luther

Gårdbutikker

Langs Flensborg Fjord er en lang tradition for lokale fødevarer og hermed også stor mulighed for at besøge gårdbutikker og stalddørssalg.

1. Gråsten Fjerkræ, Kværs
2. Benniksgaard Gårdbutik, Rinkenæs
3. Hestehavegaard æbleplantage, Kær
4. Frydendal Ismejeri, Dybbøl
5. Stevninggård gårdbutik, Stevning
6. Goods Gårdbutik, Stevning
7. Lindegaarden, Kollund
8. Bigaard, Padborg
9. Naturmælk, Tinglev
10. Skærtoft Mølle, Fynshav
11. Hestehave Frugtplantage, Kær
12. Rønhaveslagteren, Kær
13. Bioland Bischoff, Langballigau
14. Hofladen Mangelsen, Streichmühle
15. Dollerup Destillerie
16. Hofladen Husby
17. Hofladen Wees
18. Hofverkauf Sörup
19. Hof Gregersen

Fødevareturisme styrker et områdes image: Det er som regel ikke den primære grund til at tage af sted til et område: "*Maden er en væsentlig bidragende faktor til den gode ferie, men ikke kernen i ferien*"[6].

[6] Annette Therkelsen og Henrik Halkier: Lokale fødevare- og madoplevelser på danske kystdestinationer. 2015

3.2.6. Stisystemer for cyklende og gående

Vandrestier

På begge sider af Flensborg Fjord er der mange vandrestisystemer. I Sønderjylland alene er der over 1000 km afmærkede, små og store vandreruter.[7] Gendarmstien er også en del af den Europæiske Fjernvandrevej E6, som går fra Grækenland til Finland. Her er vist de længere vandreruter fra hjemmesiden: Waymarked Trails.

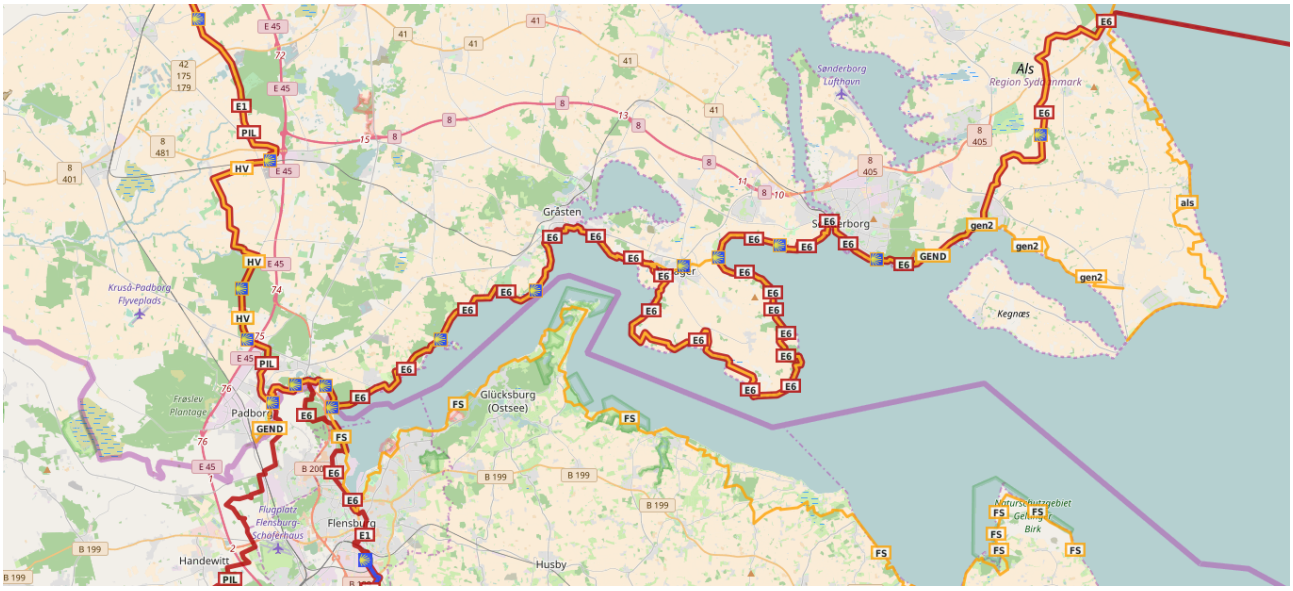

Derudover er der flere mellemlange stier fx Alssundstien, som går fra Hardeshøj til Sønderborg og hermed skaber en sløjfe rundt om Als, Nybøl Nor-stien og flere små sløjfer ved Sønderhav, Gammelmark og Sønderborg.

Cykelstier

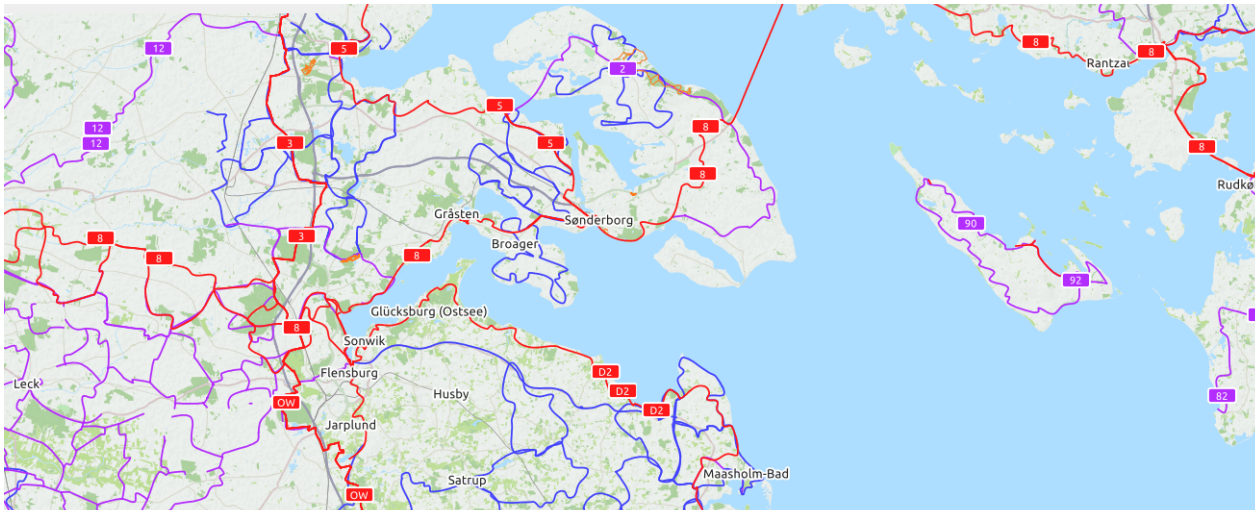

Der er et godt net af cykelruter rundt om Flensborg Fjord.

[7] I følge Visit Sønderjyllands hjemmeside http://www.visitsonderjylland.dk/sonderjylland/vandreferie

3.2.7. Aktivitetsmuligheder

Langs Flensborg Fjord foregår en række store årlige aktiviteter.
På selve Flensborg Fjord er der årligt tre store events:

Rum Regattaen - for gamle træskibe. Et tilløbsstykke som tiltrækker sejlere fra hele Nordeuropa. Den foregår hvert år i Kristihimmelfarts-ferien. Derudover er der:

- Kongelig Classic - for sejlere
- Dampf Rundum med dampskibs-træf i ulige år
- Den maritime Kulturfest Flensburg Ahoi i lige år

På den danske side er der i rigtig mange byer og landsbyer ringridning fordelt over hele sommeren.

Folk Baltica er en event med koncerter på begge sider af Flensborg Ford i april-maj.

3.2.8. Overnatningsmuligheder

Der findes 25 hoteller (inkl. "pensioner"/campingpladser) i nærheden af Fördesteig og Ostseeradweg fra Westerholz/Langballigau til Skomagerhus.
På dansk side er der 52 hoteller/B&B/campingpladser langs Gendarmstien og cykelrute 8 fra Padborg til Høruphav.

3.2.9. Tilknyttet infrastruktur for tilgængelighed

Der er regelmæssige busforbindelser på tysk side fra Langballigau (langs landevejen til Kappeln/ Holnis/Glücksburg til Flensburg, og på dansk side går der busser til Flensburg fra Kruså til Gråsten eller Sønderborg fra Gråsten over Broager.
Broagerland er det eneste sted uden regelmæssig forbindelse, men her kan Flextur benyttes (mere om Flextur senere).

3.3. Broagerland

Som Lorenz Peter Wree skrev, er det mennesker, der elsker freden, som kommer til Broagerland. Det kan ikke undgås, at der kommer lidt mere aktivitet og liv med cykelfærgen, men hensigten er jo også med cykelfærgen at øge udbuddet for den fredselskende turist. Men spørgsmålet er: Hvem er den besøgende? Hvilke turister vil besøge Broagerland og er hermed potentielle kunder til cykelfærgen?
På Broagerland er en arbejdsgruppe, der refererer til de 5 landsbylaug i gang med at udvikle en strategi for de "stille", naturelskende turister, som cykler på den lokale cykelrute 21 eller vandrer på Gendarmstien, rider eller bader etc.

Her er en gennemgang af, hvad Broagerland kan tilbyde:

3.3.1. Historie

På Broagerland er der en del historie gemt i bygninger og landskaber.

1. Krammark hørte til Rude Kloster, senere blev det hertugens
2. Hertugen af Glücksburg havde sit eget jagtslot på Broagerland (kun voldgraven er tilbage)
3. Teglværkshistorie fra 1700-tallet og frem (Iller)
4. Krigshistorie 1848 og 1864 (Mindelunden)
5. Dampskibshistorie fra 1868 til starten af 1930'erne
6. Jernbane- og stationshistorie: Lokalbanen fra Skelde til Vester Sottrup med stationsbygninger i Skelde, Lille Dynt, Broager og Skodsbøl
7. Grænse- og gendarmhistorie Skodsbøl, Brunsnæs og Skelde
8. Landbrugshistorie fra før Stavnsbåndets ophævelse (Gammelgab)

Disse historiske sammenhænge, som rækker over Flensborg Fjord, kan med fordel bruges som storytelling på færgen.

3.3.2. Natur- og kulturlandskabet på Broagerland

Broagerlands stedbundne kvalitet er naturen samt cykel- og vandreruter. Her kan man cykle rundt i idylliske kroge af Broagerland, hvor tiden visse steder har stået stille. Området omkranses på tre sider af kysten, Gendarmstien og cykelrute 21, der binder midten og kysten sammen som et zigzagmønster.

3.3.3. Iller, Brunsnæs og Broagervig

Vestkysten af Broagerland er præget af teglværksdrift, mens det meste af vestkysten bærer præg af, at man har gravet ler og brugt det til tegl.
Efter at teglværksdriften er indstillet, har området været overtaget af fiskere, som har brugt landtangerne ved teglværkerne som "broer" til deres både.

Her har tiden stået stille
Cykler man fra Cathrinesminde til Brunsnæs og videre ad Gammel Færgevej, er det næsten, som da malerne i Egernsunds kunstnerkoloni gik rundt med deres staffelier og malede. De lave teglværksboliger er strøet ud i landskabet, hvor leret er gravet ud af bakkerne. Ved udkanten af Brunsnæs begynder Gammel Færgevej, en gammel hulvej som var begyndelsen på rejsen til Sønderborg.

Området er nu et idyllisk kulturlandskab med et fisker- og husmandsmiljø, næsten som et levende museum. Den gamle hvidtjørn på bakketoppen over Brunsnæs, som blev brugt til landkending for færgen over til Holnis, væltede desværre under stormen den 3. dec. 1999.
En ny blev plantet den 27. maj 2017 i forbindelse med Brunsnæs Triatlon.
I Broager Vig er et rigt fugleliv – bl.a. er der overvintringssteder for knopsvanen, stor skallesluger, strandskaden og skarv.
Ved Brunsnæs er der en lille badestrand, som de lokale besøger flittigt om sommeren.

3.3.4. Gammelgab og Lille Dynt

Midten af Broagerland er præget af landbrugsdrift. Der er få stævningsskove tilbage, som har tilhørt de enkelte landbrug. Også mange af hegnene (knick'ene) er bevaret. Her ser man om vinteren store flokke af sang- og knopsvaner, som samler sig og "græsser" på markerne.

Fuglesang og børnelatter
Cykler man ad Bønnelandsvej fra Mølmark, kommer man gennem det gamle miljø ved den gamle vandmølle. Møllen er væk, men gårdmiljøet og dammen ligger der stadigvæk. I den anden ende af Bønnelandsvej kommer man til den gamle hertuggård Krammark. Her vokser Stor hestehov, en lægeplante, som munkene fra Rude Kloster i sin tid har plantet. Herefter cykler man op ad Krammarksvej til Gammelgab. Landsbyen er aldrig blevet udflyttet, hvorfor syv gårde stadig ligger som perler på en snor med smukke rødbøge og frugthaver som del af deres haver. En træfigur foran den ene gård markerer etableringen af Sønderjyllands første økosamfund, "Soleng", hvor der om få år bliver bygget de første økohuse.

3.3.5. Skelde, Kragesand og Stensigmose

Østkysten af Broagerland er den mest vilde del. Her er jorden flere steder mager med store klinter. Her ses stadig, hvordan isen har skubbet jorden sammen i dale og bakker, som havet nu utrætteligt gnaver sig ind på. Krumbækken har sit udløb ved Spar Es.

Ved Kragesand er stranden stenet. Til gengæld kan man her gå igennem den længste af Broagerlands to "Liebestunneler".

Her er stille, her er helt stille
Her kan man gå en tur i statsskovene Folekobbel og Skeldekobbel. Sidstnævnte er havet langsomt ved at tage - træerne strækker sig ud over klinten. En lille fin sti følger kanten af klinten, og man kan kigge ned på de store træer, der er faldet ned og ligger som mikadopinde på stranden. Derefter kan man slå ind på Gendarmstien og igennem skoven til Skeldekobbels store stendysse, hvor det eneste, man hører, er lyden af skovbundens kvas under fødderne.

De mange klinter afveksles af strandengene ved Spar Es, Gammelmark og Vemmingbund, som med tiden har fået turister til at komme strømmende til, og har skabt campingpladser og sommerhusområder. Vemmingbund er et yndet strandområde, som bruges af mange.

Stress af så langt øjet rækker
Fra Dynt kan man gå ad Gåsebjergstien til Broagerlands højeste punkt, Gåsebjerg, hvorfra man i klart vejr kan tælle 21 kirkespir og -tårne.

Nordenden af Broagerland er præget af små landsbymiljøer i Skodsbøl og Smøl, som cykelrute 8 passerer igennem. Her ligger også Smøl Vold, som er et gammelt tilflugtssted. Her samlede befolkningen sig i ufredstider i håb om, at kunne holde fjenden på afstand.[8]

3.3.6. Seværdigheder

Broagerlands største attraktion er dog Broagers tvillingtårnede kirke med ca. 25.000 besøgende om året. Næst efter følger industrimuseet Cathrinesmindes Teglværk (17.517 besøgende[9]). Derudover er det værd at besøge:

1. Langdysserne i Skeldekobbel og Overballe ved Skelde
2. Voldstederne i Smøl og Overballe ved Skelde
3. Halmhuset - vin og specialiteter i Skodsbøl
4. Skodsbøl Forfyr ved Egeskov
5. Mindegraven i Broager for krigene i 1848 og 1864 samt monumentet for dem, der aldrig kom hjem fra 1. Verdenskrig
6. Teglværks"slottene" i Rendbjerg, Cathrinesminde og Iller
7. Den historiske teglværksrute ved Iller
8. Gendarmhusene i Skelde og Skodsbøl og Brunsnæs
9. De syv gårde i Gammelgab, som ikke er blevet udflyttet efter Stavnsbåndets ophævelse
10. De særlige Jugendstilhuse i Broager og Skelde
11. Vestergade i Broager
12. Møllesøen ved Mølmark

[8] http://www.fredninger.dk/fredning/smoel-vold/
[9] Danmarks statistik

3.3.7. Oplevelsesmuligheder

På Broagerland er der gode vandremuligheder, men også muligheder for at bade, cykle, sejle i kajak og tage på skovtur. Der er legepladser på Broager Skole, ved Loddenmosen og i Skelde. Og der etableres shelters med bålpladser ved Brunsnæs, Frydenlund, Kragesand og Dybbøl.

3.3.8. Stisystemer for gående og cyklende

Broagerland omkranses hele vejen rundt af Gendarmstien. Herudover er der:

1. Pilgrimsruten, tværs gennem Broager
2. De historiske stier ved Skelde, Skodsbøl og Egernsund, Skodsbøl, Nybøl Nor og Brunsnæs
3. Gåsebjergsstien
4. Hjertestien ved Gammelmark
5. Den historiske teglværksrute ved Iller
6. Teglværkskvarteret ved Rendbjerg

Den Nationale cykelrute 8 og Regional Cykelrute R1 går gennem den nordlige del af Broagerland, mens den lokale cykelrute 21 går rundt på hele Broagerland.

3.3.9. Aktivitetsmuligheder

Året rundt sker der en del på Broagerland:

Januar
Hellig Tre Kongersaften i Skelde

Februar
Fastelavn forskellige steder på Broagerland

April
Økodag på Stensigmose

Maj
Triatlon i Brunsnæs
Kulturmåned på Cathrinesminde Teglværk hver andet år

Juni
BUI Rock

Juli
Broager Ringridning
Brunsnæs Ringridning
Levende teglværk på Cathrinesminde Teglværk

August
Skelde Ringridning

September
Gendarmløbet
Dragefestival i Vemmingbund

Oktober
Bierfest

December
Julemarked på Cathrinesminde Teglværk

3.3.10. Overnatningsmuligheder

Der er i skrivende stund 66 overnatningspladser alene på Broagerland fordelt på 10 små B&B. Og der er to campingpladser med tilsammen 420 pladser. Derudover er der 102 sommerhuse/ferielejligheder som lejes ud på ugebasis.

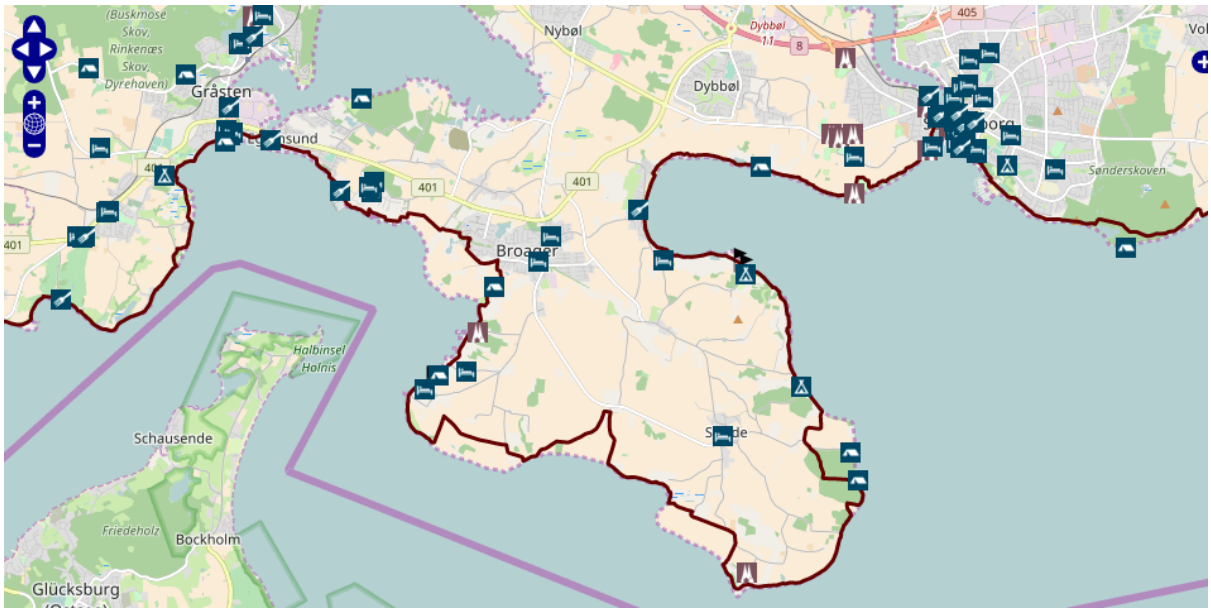

1. Rendbjerg Feriehus - Rendbjerg (seks senge)
2. Bente Løwe Christiansen - Rendbjerg (fire senge)
3. Broager Ferielejlighed - Broager (fire senge)
4. Vemmingbundvejens ferielejlighed - Broager (to senge)
5. Iller Slot - Iller (29 senge)
6. Gendarmhuset v/Henning Rasmussen - Brunsnæs (fire senge)
7. Hattesens Gård - Skelde (seks senge)
8. Gammelmark B&B - Gammelmark (otte senge)
9. B&B Vemmingbund (tre senge)

Camping

- Broager Camping, Stensigmose (120 pladser)
- Gammelmark Camping (300 pladser)

3.3.11. Kulinariske aspekter

På Broagerland er der for øjeblikket følgende muligheder for at få noget at spise og købe ind:

1. Spis og køb - Marina Minde lystbådehavn, Rendbjerg
2. Køb Halmhuset, Skodsbøl
3. Køb SuperBrugsen i Broager
4. Køb Fakta i Broager
5. Spis Pizzaria, Broager
6. Køb Erik Lorenzens gårdsalg, Iller
7. Køb Broager Camping, Stensigmose
8. Køb Gammelmark Camping, Gammelmark
9. Spis Minigolf, Vemmingbund
10. Køb Frydendal ismejeri
11. Køb Brewparts, Vemmingbund

3.3.12. Tilknyttet infrastruktur for tilgængelighed

I Brunsnæs afgår skolebusruten 721 til Broager[10] fem gange om dagen.
Der er også mulighed for at tage Flextur, som er kollektiv trafik med biler. Der er ingen stoppesteder, men kørsel fra adresse til adresse efter kundens behov. En Flextur skal bestilles minimum to timer før, den skal bruges hos Sydtrafik (sydtrafik.flextrafik.dk)

3.3.13. Anløbsbroen

Anløbsbroen i Brunsnæs er af havnemesteren i Sønderborg 2016 vurderet i forhold til at kunne bruges til færgesejlads. Landsbylauget Brunsnæs-Iller-Busholm har efterfølgende haft en arkitekt til at tegne en generel opgradering af broen og havneområdet i forhold til lystbåde etc. Myndighedsbehandling af projektet er igangsat.
Landsbylauget har i april 2017 modtaget 80.000 kr. til reparation og opgradering af broen fra SE's vækstpulje samt indsamlet 20.000 kr. ved Triathlon stævne i maj 2017.

3.3.14. Sammenfatning af de stedbundne kvaliteter på Broagerland

Broagerlands største stedbundne ressource er dens natur: Variationerne i landskabet, de mange landskabstyper og mulighederne for at komme ud og opleve den via Gendarmstien og den lokale cykelrute 21.

Dernæst kommer Broager Kirke, hvis to kirketårne kan ses fra alle sider af halvøen. I en begrundelse brugt i kirkeministeriet i forbindelse med restaureringer i kirken står der:
"Broager Kirke er en af Sønderjyllands mest markante kirker med sin dominerende beliggenhed, sin romanske teglstenskerne, sit vældige, middelalderlige tårn, der toppes af et højt dobbeltspir, samt sine to ligeledes middelalderlige korsarmskapeller. Dens klokkehus er landets største af sin art, og dens inventar tæller fornemme stykker som den anselige og ganske unikke altertavle i akantusbarok fra 1717, en dørfløj fra 1786 og de to stykker, der ønskes restaureret, ikke mindst den mægtige, dygtigt skårne figur af Sankt Georg og Dragen, der er placeret i nordkapellet, midt i en kalkmalet udsmykning med motiver fra Sankt Georgs liv."

Derudover kommer Cathrinesminde Teglværk, som i 2007 af Kulturarvsstyrelsen er udnævnt til ét af 25 nationale industriminder.

Broagerland henvender sig med de mange naturoplevelser, vandrestier og historiske steder til segmentet "Det gode liv". Et segment der primært rejser som par. I segmentet er der 50 %, som går mere end fem km, og 23 % som cykler i deres ferie.

Broagerland har ingen større forlystelser eller attraktioner, som vil tiltrække Visit Denmarks aktive børnefamiliesegment "Sjov, Leg og Læring", som er direkte henvendt til børnefamilier. Nye initiativer er dog på vej som eksempelvis "Levende Teglværk på Cathrinesminde" i uge 30.
58 % af segmentet har udtalt, at de aldrig vil gå mere end fem km. De vil derfor kun bevæge sig i en radius af fem km fra Brunsnæs, og 84 % af dem har udtalt, at de aldrig vil cykle. De vil derfor ikke kunne nå op fra cykelfærgen til Gammelmark eller Vemmingbund, som er det mest attraktive steder for børnefamilier.

Et af argumenterne for at få cykelfærgen er, at der er potentiale for at især B&B-gæsterne, heavy-vandrere og heavy-cyklisterne vil overnatte endnu en nat, fordi de får mulighed for at tage en dagtursudflugt til den anden side af fjorden.
Et andet argument er, at udbuddet af oplevelser for sommerhusgæsterne og campingplads-gæsterne (heavy- og light-vandrere og light-cyklister) som hermed ville finde Flensborg Fjord som turistmål mere attraktivt. Se mere i målgruppeanalysen længere nede i forretningsplanen.

Broagerland og Gendarmstien har ikke mange restauranter for vandrere på Broagerland. En cykelfærge til et sted på den tyske side ville derfor være en kærkommen mulighed for at tage cykelfærgen over og spise på den tyske side og hermed styrke Gendarmstien som det turistprodukt, den er. Samtidig vil cykelfærgen understøtte Brunsnæs som knudepunkt på Gendarmstien. Der mødes Krage-etapen og Tegl-etapen på Gendarmstien i Brunsnæs.

Cykelfærgen er derfor ikke kun en ekstra attraktion, den har også signalværdi for turister fra segmentet "Det gode liv" om, at her er der endnu mere at opleve. Her kan der tages på eventyr i "ukendt land", men med en tryg og velkendt overnatning hos danske værter - uden at man behøver at køre i bil i flere timer for at komme til en ny og anderledes kultur.

[10] www.sydbus.dk

3.4. De tre havnemuligheder på tysk side

3.4.1. Langballigau

Beskrivelse af Langballigau fra Tourismus Agentur Flensburger Förde GmbH´s hjemmeside:

"*Østersøkysten ved Flensborg yderfjord står i stærk kontrast til typiske turiststeder: Her kan man følge spændende vandrestier gennem uberørte ådale og langs imposante stejlkyster. Hyggelige cykelruter, som i de bølgende landskaber fører gennem pittoreske landsbyer som Munkbrarup, Bønstrup og Dollerup. I den lille yacht- og fiskerihavn i Langballeå kan man stadig købe friskfanget fisk direkte fra fiskekutteren.*

Her kan man slappe af og nyde strandlivet langt væk fra støj og trængsel og uden den tyske turistafgift, den såkaldte "Kurtaxe": Badestranden i Langballeå er udstyret med strandkurve, har en legeplads og fitnessudstyr samt restauranter og mange shoppingmuligheder. Naturstranden i Bockholmvig ligger lidt gemt af vejen - idyllisk og gammeldags, som da bedstemor var barn. Og som altid: En herlig panoramaudsigt ud over fjorden til Danmark.

Fra strandene er der rig mulighed for både korte og længere vandreture i dette vandreparadis langs Flensborg yderfjord. På Fjordstien over lave enge og forbi små moseområder, op og ned ad den skovklædte stejlkyst eller bare en gemytlig spadseretur på promenaden fra Langballeå til Vesterskov. Et absolut must: Dalen ved Langballeå, en af de smukkeste ådale ved den slesvig-holstenske østersøkyst, hvor det er muligt at vandre i hele dalens længde fra Vesterskov til Undevad.

I det maleriske Undevad ligger regionens kulturelle highlight: Angel egnsmuseum. Midt i den beboede landsbyidyl lader smørmøllen, røgeriet, vindmøllen og flere andre indretninger, der indgår i museet, tidligere tiders liv på landet stå lyslevende."

3.4.1.1. Historie

Langballigau var i 1900-tallet et stort fiskerleje, men er nu overtaget af turister og lystsejlere.

Langballigau Kommunes historie er knyttet til:

- Kloster-historie (Langballigs gårde hørte under Rude Kloster indtil 1582
- Hertug historie (området og gårdene omkring Langballigau hørte i perioder til Glücksburg Slot
- Landbrugshistorie: Med museumslandsbyen UneWatt fra 1700-tallet
- Jernbanehistorie: Flensburger Kreisbahn gik igennem byen fra 1886 til 1953

3.4.1.2. Natur og Kultur - Landskab

Landskabet omkring Langballigau er omgivet af hegn og marker (Knickslandskab). Havnen ligger i udmundingen af åen Langballigau. Opstrøms ligger Naturschutz gebiet Langballigau ådal, hvor åen stadigvæk følger sit naturlige forløb. Ådalen beskrives som stilleområde med fred og ro som kvalitet.

Længere oppe i ådalen ligger museumsbyen Unewatt omkredset af frugtplantager, bondehaver og gamle træer.

Vest for Langballigau findes en mindre kystskov med bøg, ask, eg og kristtjørn. Langs stranden er der klinter, og selve kysten er stenrig. Her ligger naturreservatet Bockholmwik. På strandengene går der Highland- og Gallowaykvæg.

Øst for Langballigau ligger der en lang strandeng med campingpladser. Her er gode bademuligheder. Lidt inde i landet er der frugttræer langs landevejene. Det er tilladt at smage.

3.4.1.3. Seværdigheder

Den største seværdighed i Langballigau er landskabsmuseet i Unewatt med sin egen mølle, Fortuna (18.000). Men lystbådehavnen med fiskerestauranterne er også et besøg værd. Andre seværdigheder er:

- Jernbanestationen i Langballigau
- Westerholz vindmølle

Herudover er der en del bronze- og jernaldergrave i området.

3.4.1.4. Oplevelsesmuligheder

I Langballigau er der mange muligheder for at vandre, cykle og sejle kajak. Eller tage på besøg i gårdbutikker.

3.4.1.5. Stisystemer for gående og cyklende

Vandrestier

- Fördesteig
- Tal der Langballigau

Cykelruter

- Ostseeküsten Radweg
- Mølleruten

3.4.1.6. Overnatningsmuligheder

- Hotel: Ostsee Anker (28 pers.)
- Hotel Alte Landschule (12 pers.)

Ferieboliger

- Hyggebo (fire pers.)
- Balow (10 pers.)
- Seehund (seks pers.)
- Meer-Familie-Friends (syv pers.)
- Strandluft (fire pers.)
- Nico (seks pers.)
- Ferienhof (seks pers.)
- Kluterkammer (fire pers.)

I alt 87 senge i Langballigau.

Campingpladser

- Langballigau - som også har en mobilhome afdeling. (140 pladser + 50 mobilhomes)

Der findes ingen tal for overnatninger i Langballigau Kommune på årsbasis. Der kan derfor ikke laves en præcis vurdering af, hvor stort passagerpotentialet for færgen er.

3.4.1.7. Kulinariske aspekter

Restauranter

- Landhaus Unewatt
- Anna und Meehr
- Fährhaus
- Strandterrasse
- Grundhof Krug
- Station L
- Bäcker Thaysen
- Der Grundhofer

Gårdbutikker

- Lorenzenhof
- Bischoff
- Hofladen Mangelsen

3.4.1.8. Tilknyttet infrastruktur for tilgængelighed

Der går bus fra Flensborg til Langballigau (landevejen) - retur 16 gange i døgnet med to timers interval. Der er fra busselskabets side åbenhed over for at etablere ekstra ruter til Langballigau.

3.4.2. Holnis

Beskrivelse fra Ostsee Camps hjemmeside:

"Helt oppe, praktisk talt på det nordøstligste punkt af Tyskland, på halvøen Holnis, ligger ved en af de dejligste sandstrande Ostseecamp Glücksburg-Holnis. Slap af i en strandkurv og nyd udsigten over havet til den danske kyst - herligt!
Der er frit valg til alle fritidsmuligheder for store og små i samklang med naturen! Her har ingen tid til at kede sig."

3.4.2.1. Historie

Holnis er stedet, hvor den lille historiske færge oprindelig sejlede til. Her er stadigvæk moler ud i vandet, Süderbrucke og Norderbücke. Området omkring færgekroen er stadigvæk bevaret i gammel bondestil. På den anden side af Holnis, nord for Kleines Nor, lå Holnis Teglværk.

Til Holnis er der tilknyttet:

- Munkehistorie: Rude kloster
- Hertug-historie
- Teglværkshistorie, Holnishof 1710-1964
- Krigshistorie, 1848 og 1864

3.4.2.2. Natur- og kulturlandskab

Det meste af Holnis er udlagt som naturreservat. På et forholdsvis lille areal findes alle Slesvig-Holstens forskellige landskabstyper. Der er især mulighed for at se fugle hele året.

Holnis er formet af isen og mennesker. På vestsiden af Holnis er der rester af teglværksindustri.

Kleines Nor blev fyldt med vand for nogle år siden. Fra Holnis Kliff er der udsigt over hele Flensborg Fjord.

På Østsiden af Holnis er der forholdsvist lavvandet, og strandengen strækker sig hele vejen fra Holnis By og næsten ned til Bockholm. Området er nu bebygget med feriehuse.

3.4.2.3. Seværdigheder

Holnis By i sig selv og naturreservatet er et besøg værd. Derudover findes der:

- De to gamle færgebroer, Norder- og Süderbrücke
- Soldatergrav for en dansk soldat, som blev skudt på et krigsskib i 1848
- De gamle teglværksbygninger

3.4.2.4. Oplevelsesmuligheder

Ved Drei er der mulighed for at leje vandcykler, ride på hesteryg, kitesurfe, bade og stand-up paddle.

3.4.2.5. Stisystemer for gående og cyklende

Vandrestier

- Fördesteig
- Vandreture rundt på Holnis

Cykelruter

- Ostseeküsten radweg
- Stjerneruten

3.4.2.6. Overnatningsmuligheder

Hoteller

- Hotel Fährhaus Holnis (8 pers.)
- Strandhof Holnis (50 pers.)
- Möwennest Holnis (6 pers.)
- Lodge am Mehr (14 pers.)
- Gästehaus Bartsch (28 pers.)
- Ostsee Strandhaus Holnis (30 pers.)

Campingpladser

- Ostsee Camp Glücksborg-Holnis (150 pladser)

Glücksborg inkl. Holnis har ca. 600.000 overnatninger (en vurdering fra 2008) inkl. campingpladser, familie og vennebesøg og 1,5 millioner dagsgæster.

Analysen ("Gästebefragung") fra 2015 viser, at 30,6 % af turisterne i Glücksburg tager på udflugtstur med cykel. Der blev i 2015 også spurgt, om turisterne i Glücksburg har gjort brug af "cykelmuligheder": 49,4% svarede ja. 63,1% af turisterne i Glücksburg svarede, at de har gjort brug af mulighederne for vandring, jogging og walking.

3.4.2.7. Kulinariske aspekter

- Fährhaus Holnis
- San Remo
- Club Nautic
- Bistro Strandhaus Holnis

3.4.2.8. Tilknyttet infrastruktur for tilgængelighed

Der går bus fra Flensborg til Holnis otte gange i døgnet.

3.4.2.9. Anløbsbroen

Der er ingen eksisterende anløbsbroer som kan bruges mere, da der ikke er veje til hverken Süderbrücke eller Nordrebrücke. Der er naturfredninger i området som hindrer og modstand blandt lokalbefolkningen mod at genopbygge den tidligere infrastruktur.

En Alternativ mulighed for at bygge nyt broanlæg sydligere på Holnis ved Drei vil koste 300.000 Euro, og der skal findes driftmidler til at tage broen ind om vinteren.

Glücksborg Kommune har ikke penge til hverken finansiering eller drift.

3.4.3. Glücksborg

Beskrivelse fra Tourismus Agentur Flensburger Förde GmbH´s hjemmeside:

"*Strandidyl, vandparadis, vild natur og et strejf af romantik i stedet for fis og ballade: Velkommen til Lyksborg! Læg hverdagen bag dig, oplev en vidunderlig dag på stranden og nyd den dejlige udsigt over Flensborg Fjord til den danske kyst.*

Lad batterierne op i Lyksborg: Flensborg Fjord byder på optimale betingelser for en afvekslende aktiv ferie! Start dagen med en tur på kyststien „Fördesteig“ eller i Lyksborgs skove, i slotsparken eller i rosehaven. Om eftermiddagen kan du udforske området på cyklen og gå på opdagelsesrejse i den smukke natur, før du om aftenen kan slappe vældigt godt af i vores store wellnessområde. Hvad med at lære at surfe eller sejle på Østersøen? Eller vil du hellere spille golf, mens du nyder den pragtfulde havudsigt?

Vandslottet Lyksborg hører til en af de helt store kulturelle attraktioner her i omegnen. Det imponerende renæssanceslot var i gamle dage regeringssæde for de danske konger og blev kendt som sæde for hertugerne af huset Slesvig-Holsten.

I Lyksborg er der badesjov uanset vejret og årstid – takket været vandlandet „Fördeland-Therme“ og de mange dejlige strande, hvor man kan sidde i strandkurven, mens børnene leger i det lave vand eller på legepladserne. Her finder du desuden surf-skoler, hvor du kan leje udstyr og vandcykler. Men Lyksborg har meget mere at byde på end sol, strand og vand. I kan fx tage en tur til planetariet, til skovmuseet eller til Artefact Power Park, hvor I kan opleve en helt speciel „Watt-vandring“ med mange forsøgsstationer med kul, sol, vind og vand. Eller I stikker til søs med MS Viking ved Strandhotel Glücksburg – det hvide slot ved havet.

Bemærk: I Lyksborg skal du betale kurafgift. Holder du ferie i byen, får du et kurafgiftskort – det såkaldte „Ostseecard“. Med dette får du adgang til et hav af eksklusive tilbud og rabatter."

3.4.3.1. Historie

Glücksburg er en lille historisk by, der har taget navn efter Hertug Hans den Yngres valgsprog: "Gud give lykke med fred", som vist betyder "den lykkebringende borg". Slottet ligger oven på resterne af det nedrevne Rude Kloster.

Slottet er et renæssanceslot og en af de mest betydningsfulde bygninger fra sin tid i Slesvig-Holsten.

Glücksburg rummer meget historisk i form af:

- Kloster historie - Rude kloster
- Hertug-historie - fra Hans den Yngre til d.d.
- Krigshistorie - 1848 og 1864
- Jernbanehistorie, Kleinbahn - Flensburg

3.4.3.2. Natur- og kulturlandsskab

Glücksburg er omringet af skøn natur. Skovene og fjorden omkranser byen, og søerne Schlossteich og Mühlenteich giver ro for det indre blik. Midt i byen ligger også slotsparken med rosarie og orangeri. Der er masser af mulighed for at vandre i området. Der findes en del stendysser i området.

Der er også mulighed for at tage i ”stilleskoven” Ruheforst

3.4.3.3. Seværdigheder

Renæssanceslottet Glücksburg Slot med sit museum (50.000) med udstillinger er hovedattraktionen i området.
Derudover er der:

- Waldmuseum
- Stendysserne
- Glücksburgs bymidte
- Flensburger-Kappeln Kleinbahn
- Den gamle danske kirkegaard med krigergrave fra 1848 og 1864
- Fördeland Therme
- Planetarium Glücksborg
- Artefact Powerpark
- Rosariet og slotsparken

3.4.3.4. Oplevelsesmuligheder

I Glücksburg er der mulighed for at dyrke vandsport: Standup Paddling, surfing etc., vandreture, termiske bade og cykelture. Derudover er der fjordbåde ind til Flensborg.

3.4.3.5. Stisystemer for gående og cyklende

Vandrestier

- Fördesteig
- Dolmenpfad
- Durch den Staatsforst zum Roikiersee

Cykelstier

- Ostseekusten radweg
- Mølleruten
- Stjerneruten

3.4.3.6. Overnatningsmuligheder

- Alter Meierhof (54 værelser)
- Strandhotel Glückburg (33 værelser og tre suiter)
- Hotel am Wasserschloss (13 pers.)

Glücksburg inkl. Holnis har ca. 600.000 overnatninger (en vurdering fra 2008) inkl. campingpladser, familie og vennebesøg og ca. 1,5 millioner dagsgæster.

Analysen ("Gästebefragung") fra 2015 viser, at 30,6 % af turisterne i Glücksburg tager på udflugtstur med cykel. Der blev også spurgt, om turisterne i Glücksburg har gjort brug af "cykelmuligheder", og 49,4 % svarede ja. 63,1% af turisterne i Glücksburg svarede, at de har gjort brug af mulighederne til vandring, jogging og walking (som er det samme som vores stavgang).

3.4.3.7. Kulinariske aspekter

- Alter Meierhof - Vitalhotel
- Restaurant Felix
- Hotel am Wasserschloss
- Schlosskeller Glücksburg
- Ristaurante Mamma Mia
- Rosen Café
- Frau Martha
- Tarverna Zorbas
- Restaurant Scheune

3.4.3.8. Tilknyttet infrastruktur for tilgængelighed

Der går bus til Flensborg min. otte gange i døgnet.

3.4.3.9. Anløbsbroen

Anløbsbroen ved Sanwik er privatejet, og de er ikke interesseret i at Cykelfærgen skal ligge til.

4. Fritidslivsmønstre - vandrere og cyklende

Primære målgruppe

Når der ses på, hvem der ville bruge færgen fra Brunsnæs, er der tre måder, man kan komme frem. Busforbindelserne er begrænsede. Gæsterne er derfor

- Cyklister
- Gående/vandrende
- Bilister eller autocampister som lader bilen stå på kajen og hermed er til fods eller på cykel til den anden side af fjorden

I Holnis, Glücksburg og Langballigau er der gode busforbindelser til Flensborg og Kappeln (Langballigau). Men når turisterne er kommet over med færgen til Brunsnæs, ser det anderledes ud.

Her må målgrupperne defineres ud fra deres bevægelsesradius, hvad enten de går lidt, meget eller cykler fra færgen. Og da der ikke er offentlige transportmidler fra færgen mere end fem gange om dagen (skolebussen), må brugerne af færgen umiddelbart defineres som disse:

- "**Færgeturisterne**", der ser cykelfærgen (en tur frem og tilbage) som en aktivitet/attraktion i sig selv og "**udflugtsturisterne**", som vil søge aktiviteter i umiddelbar nærhed af havnen på begge sider (gastronomi-interesserede, kulturhistorisk interesserede, folk som går en tur i havnemiljøet) i en til tre km's radius fra færgelejet
- **Vandrere** de kan opdeles i "**light-vandrere**" og "**heavy-vandrere**"
- **Cykelturister**, der også kan inddeles i "**light-cyklister**" og "**heavy-cyklister**"

Der er i denne analyse brugt Region Syddanmarks definition af vandre- og cykelturister fra "Aktiv tematurisme i Region Syddanmark", delanalyse "vandreturisme" og delanalyse "cykelturisme":

- **Heavy-vandrere** er turister, som har angivet, at de ofte eller meget ofte har gået min. fem km og har angivet muligheden for at vandre som en grund til at vælge Danmark
- **Light-vandrere** er turister, som blot har gået/vandret min. fem km en enkelt gang imellem. Og muligheden for at vandre indgår ikke nødvendigvis i deres valg af destination
- **Heavy-cyklister** er turister, der meget ofte har cyklet ture på min. 10 km på deres ferie

Light-cyklister **er turister, der bare har cyklet på deres ferie.**

4.1. Færge-/udflugtsturisterne

Disse turister ser færgen som en attraktion i sig selv, og det kan derfor være alle slags turister, som kunne være interesseret i at tage færgen.
Ses færgen som en attraktion/forlystelse er:

- 28% af alle turister i Syddanmark interesseret i tage en tur med færgen

Andre interessante ting at vide om de "alm. turister" er:

- 83 % tager på korte gåture
- 59 % tager på udflugt i naturen
- 36 % tager på museum
- 73 % tager på restaurant
- 33 % er interesseret i historiske attraktioner og arkitektur
- 23 % bader i havet
- 16 % er lystfiskere
- 3 % er interesseret i vandsport/kano/kajak

4.2. Vandreturisterne

Der er 158.573 vandrere langs Østersøen (Østkyst-Syddanmark). Vandreturisme udgør et stort, stabilt marked med tendens til stigende efterspørgsel i vores nærmarkeder. Det hænger sammen med, at ældre personer vandrer meget. Den demografiske udvikling vil derfor skabe grundlag for en stigende efterspørgsel.

80 % af aktive tyske vandrere tilbringer deres vandreferie uden for Tyskland. Der er en tendens til, at vandrere vælger den topografi, der findes på deres hjemegn. Topografien er med andre ord en vigtig præference i forhold til vandring i ferien.

Således er Danmark i høj grad attraktiv for nordtyskere og hollændere. De har dog forskellige præferencer for, hvor de gerne vil vandre – ved Vestkysten eller Østersøen. 61 % af vandrerne ved Østersøen er danskere, mens tyskerne kun fylder 16% (tyskerne udgør på vestkysten 70 % af alle vandrere). Hollænderne (de udgør 5 %), nordmændene (5 %) og svenskerne (8 %) foretrækker Østersøen.

- 67 % har været her mere end fem gange
- 14 % har ikke besøgt Danmark før
- 54 % er her i en til to uger
- 33 % tager på weekend eller forlænget weekend
- 38 % tager på camping
- 32 % tager på hotel eller vandrerhjem
- 19 % har booket ophold som en pakkerejse

Vandreturister er generelt aktive turister, især inden for fysiske aktiviteter og aktiviteter forbundet med natur. Vandreturisterne er mere aktive end gennemsnitsturisten i regionen, både når det gælder fysiske og kulturelle oplevelser.

4.2.1. Light-vandrerne

Light-vandrerne udgør 89 % af dem, som vandrer i vores område. De har et døgnforbrug på 426 kr., hvilket er højere end den gennemsnitlige turist. Det kunne tænkes at hænge sammen med den store andel af danske vandreturister ved Østersøen.
54 % af light-vandrerne tilhører segmentet "Det gode liv" og rejser derfor som par, mens 46 % tilhører segmentet "Sjov, Leg og Læring", som typisk er "en familie med børn, som vælger Danmark pga. natur, kyst, strand, attraktioner, børnevenlighed og har et højt aktivitets- og forbrugsniveau.[11]

- 80 % af dem tager på udflugt i naturen
- 35 % tager på cykeltur på min. 10 km, mens lidt flere (38 %) tager på en kort cykeltur
- Over 70 % tager på restaurant
- Ca. 42 % besøger historiske attraktioner
- 50 % besøger museer og udstillinger
- Ca. 77 % tager på shopping.
- Lidt flere besøger badeland 40 % i forhold til at bade i havet/søer (ca. 38 %)
- Ca. 28 % tager i wellness
- Ca. 25 % tager i forlystelsespark

4.2.2. Heavy-vandrerne

Heavy-vandrerne udgør ca. 11 % af alle, som vandrer i vores område. De har et døgnforbrug på ca. 288 kr. pr dag. 2/3 af Heavy-vandrerne tilhører segmentet "Det gode liv" og rejser derfor som par uden børn.

- 96 % går gerne småture
- 96 % tager på udflugter i naturen
- Omkring en tredjedel tager gerne på både kortere og længere cykelture
- 35 % bader gerne i havet eller i en sø, mens det kun er 18%, der vil i badeland eller wellness
- Ca. 55 % tager på restaurant
- Lidt under halvdelen tager på museum
- 35 % er interesseret i historiske attraktioner og arkitektur
- 80 % tager på shopping
- Kun ca. 15 % besøger forlystelses- eller oplevelsesparker

[11] VisitDenmarks definition

4.3. Cykelturisme

I 2014 var der 178.072 cykelturister ved Østersøen (den syddanske Østersø-kyst). For cykelturisme gælder det, at de fleste cykelturister holder ferie i deres eget hjemland. Cykelturisme er en stigende tendens i Tyskland.
Godt halvdelen af cykelturisterne tilhører VisitDenmark målgruppen "Det Gode Liv" og rejser således uden børn. De fortrækker udflugter i naturen, shopping, restaurantbesøg og korte vandreture.

Cykelturisterne er en meget aktiv gruppe, som har et dobbelt så højt forbrug inden for golf, fiskeri og sejlads som andre turister. For cykelturister på østkysten af Syddanmark gælder at:

- 53 % bor på camping
- 17 % af dem bor på hotel, B&B eller vandrerhjem
- 4 % kommer cyklende hertil
- 10 % er her for første gang
- 90 % har været i Danmark før - 67% af dem flere end fem gange
- 19 % er på rundrejse i Danmark
- 68 % kommer her pga. strand, kyst og hav

Den typiske tyske cykelferieturist cykler ca. 60 km pr. dag, og cykelturisme er en stigende tendens i Tyskland.

Ifølge en analyse lavet af REACT er "cykling en utrolig vigtig aktivitet for destinationen Ostsee Schleswig-Holstein. Næsten halvdelen af gæsterne (46 %) cykler under opholdet, og for ca. 17 % af gæsterne er cykelmuligheder en rejseanledning." [12]
REACT er et stort og ambitiøst turismeprojekt, der løber fra 2015 til 2018 med 12 danske og tyske partnere, som vil skabe ”Nordens bedste resort for moderne, aktiv kystferie”.
REACT er det største og mest visionære dansk-tyske samarbejdsprojekt i mange år; det største Østersø-samarbejde på turismeområdet og et såkaldt Østersø-projekt under EU-programmet Interreg 5A. Udviklingsarbejdet fokuserer på fem temaer: Vandsport, fiskeri, cykling, vandring og strandliv.

I de beregninger, der er foretaget i forbindelse med basisundersøgelsen af cykelturismen i Tyskland, ligger udgifterne for de cykelturister, som tager mindst én overnatning på deres rejse, på gennemsnitligt 65 euro pr. person pr. dag. Det ligger under den gennemsnitlige udgift for en feriegæst i Tyskland på 83 euro.

4.3.1. Light-cyklisterne

Blandt Light-cyklisterne i Region Syddanmark er der 60 %, som tilhører segmentet "Det gode liv", dvs. par som rejser afsted uden børn, mens 40 % er segmentet "Sjov, Leg og Læring". Det er typisk en familie med børn, som vælger Danmark pga. natur, kyst, strand, attraktioner, børnevenlighed og har et højt aktivitets- og forbrugsniveau.
Light-cyklisten har et turismeforbrug på 418 kr. på østkysten af Sydjylland. De har flere overnatninger end Heavy-cyklisterne.

[12] REACT ANALYSE © 2016 NIT/SORSOSO Side 38/103

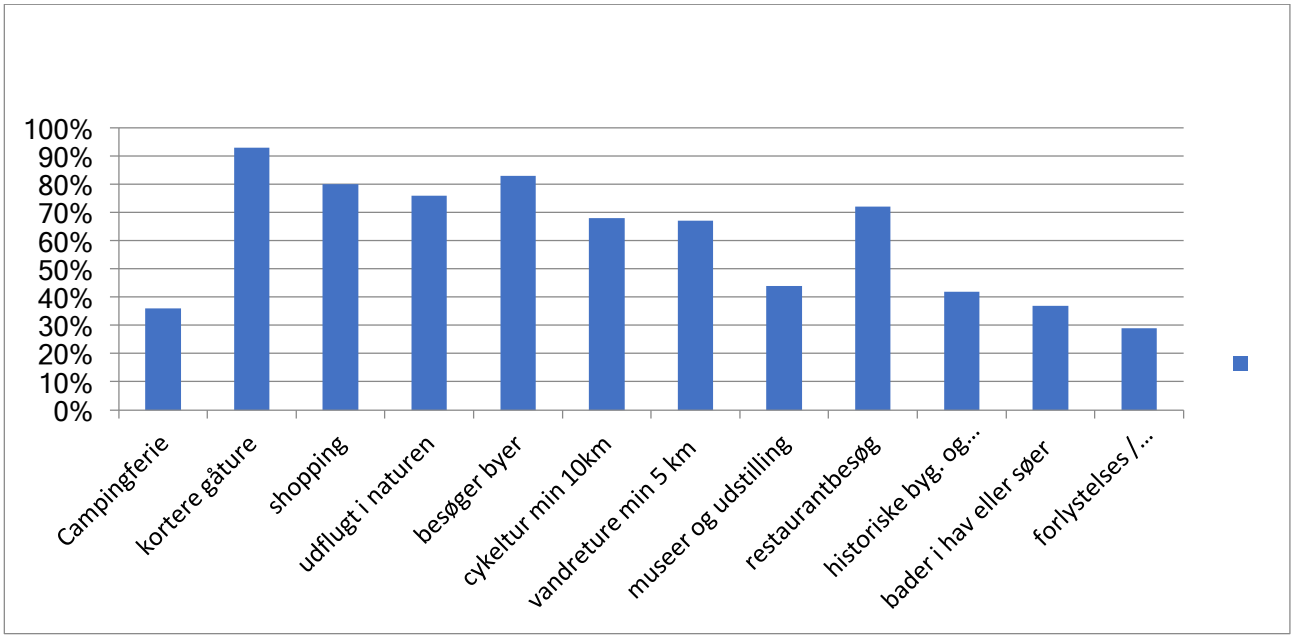

- 93% tager på korte gåture
- 80% tager på shopping
- 76% tager på udflugt i naturen
- 83% besøger byer
- 68% tager på cykeltur min 10km
- 67% tager på vandretur min 5km
- 44% tager på museer og udstilling
- 72% tager på restaurant
- 42% besøger historiske bygninger og monumenter
- 37% bader i hav eller søer
- 29% tager i forlystelses/oplevelsesparker

4.3.2. Heavy-cyklisterne

Heavy-cyklisterne har et turismeforbrug på 339kr på østkysten af Syddanmark.
Ved Heavy-cyklisterne tilhører halvdelen af cyklisterne segmentet "Det gode liv" parture uden børn, mens halvdelen tilhører "Sjov, leg og Læring". Typisk en familie med børn, som vælger Danmark pga. natur, kyst, strand, attraktioner, børnevenlighed og som har et højt aktivitets- og forbrugsniveau.

Hver tredje cyklist er en Heavy-cyklist. Heavy-cyklisterne er endnu mere aktive end ”almindelige” cyklister. Af Heavy-cyklisterne er 19 % på rundrejse i Danmark.
For Heavy-cyklisterne gælder at:

- 90 % tager på en kort gåtur
- 86 % tager på udflugt i naturen
- 77 % tager på besøg i byer
- 94 % tager på en kort cykeltur
- 62 % tager på museum
- 69 % spiser på restaurant
- 59 % besøger historiske monumenter
- 52 % bader i havet eller i søer
- 72 % tager på shopping
- 34 % tager i forlystelsespark

4.4. Supplerende indtægtsgrundlag fra events, ekskursioner for skoler og uddannelsesinstitutioner, erhvervsturisme og søbegravelser

Alternative målgrupper
Det er besluttet at kigge på følgende alternative grupper:

- Lejrskolemarkedet
- Heldagstur-markedet for skolerne
- Naturskolemarkedet
- Søbegravelser
- Erhvervsturisme

4.4.1. Lejrskolemarkedet

Region Syddanmark har undersøgt det danske lejrskolemarked - rapporten er udgivet i februar 2017. Den viser et marked, som er stagneret, og der er generelt færre ophold i løbet af elevernes skoletid. Lærernes egne forventninger til kommende brug af lejrskoler er, at markedet er vigende: 38 % af lærerne har en forventning om, at man vil bruge lejrskolerne mindre end før, og 9 % mener, at man vil stoppe med at tage på lejrskole som en konsekvens af Skolereformen. Det gennemsnitlige døgnforbrug ligger på 360 kr. Til gengæld er Sønderborg Region Syddanmarks foretrukne destination for lejrskoler.

Det væsentligste forhold for valg af lejrskoledestination er oplevelses- og læringselementer målrettet specifikke fag og klassetrin. Til et vellykket lejrskoleophold er der flere forhold, som lærerne tillægger stor betydning: Mulighed for besøg på attraktioner (82 %), aktiv involvering af eleverne (74 %), ophold og formidling i naturen og kulturarven (64 %) samt mulighed for at sætte sit eget præg (61 %).

Der er en tendens til, at skolerne vest for Storebælt foretrækker at tage af sted i maj, mens skolerne øst for Storebælt tager af sted i september.

Lærerne foretrækker de samme destinationer, men med enkelte variationer i programmet. Det hænger i høj grad sammen med, at det er ressourcekrævende både i forberedelsesprocessen og på turen at skifte destination hver gang.

Ser vi nærmere på overnatningsformer, tegner der sig et billede af, at lejrskolerne har to foretrukne overnatningsformer:

- Vandrerhjem (61 %)
- Campinghytter (23 %)

Under "andet" 25% hører bl.a. kommunernes feriekolonier, og på Broagerland ligger der en del af disse:

- Gentofte Kommunes kolonierne
- Esbjerg Kommunes kolonier
- Broager Lejrskole og Kursuscenter
- Det danske mindretal i Sydslesvigs Rendbjerg Feriekoloni

4.4.2. Heldagsture

Heldagstursmarkedet er et beskedent marked. Dels er skolerne ikke villige til at rejse i særlig lang tid (30-90 min. for 73 %), dels er det også et vigende marked. 38 % vurderer nemlig, at de i mindre grad end før Skolereformen har benyttet sig af heldagsture, og 28 % af lærerne forventer et lavere aktivitetsniveau inden for de kommende tre år. Dagsforbruget pr. elev ligger på 73 kr. inkl. evt. forældrebetaling.

4.4.3. Naturskoleområdet

Naturskolen i Sønderborg har umiddelbart ikke brug for en båd til deres snorkleaktiviteter, da de foregår fra land.

4.4.4. Søbegravelser

Søbegravelser bliver mere og mere udbredt i følge en national undersøgelse foretaget af Megafon for Begravelses Danmark (Liv og død, 2011).

Mere end 12 % af de danskere, der vil brændes, ønsker at få deres aske spredt ud over havet.
17 % af sønderjyderne ønsker ikke en begravelse i et religiøst/kirkeligt regi.[13] Sønderjyderne er meget traditionsbundne, idet 73 % ønsker en kirkelig begravelse.

4.4.5. Erhvervsturisme

Erhvervsturismen er stigende i Syddanmark.
I Sønderborg er et stort konferencehotel, Alsik, ved at blive bygget. Desuden har Sønderborg Vækstråd erhvervsturisme som et både politisk og strategisk prioriteret indsatsområde. Det ønsker bl.a. at tiltrække erhvervsturister inden for SmartEnCity (CO_2-neutrale byer). Støttefunktionen til praktisk og logistisk planlægning og gennemførelse af konferencer og events er lagt ud i en selvstændig driftsenhed, Sønderborg Konference & Event Service (SKES), så arbejdet kan fungere på markedsvilkår.
I Syddanmark har man ifølge Danmarks Statistik i forvejen en stigning i erhvervsturisme.

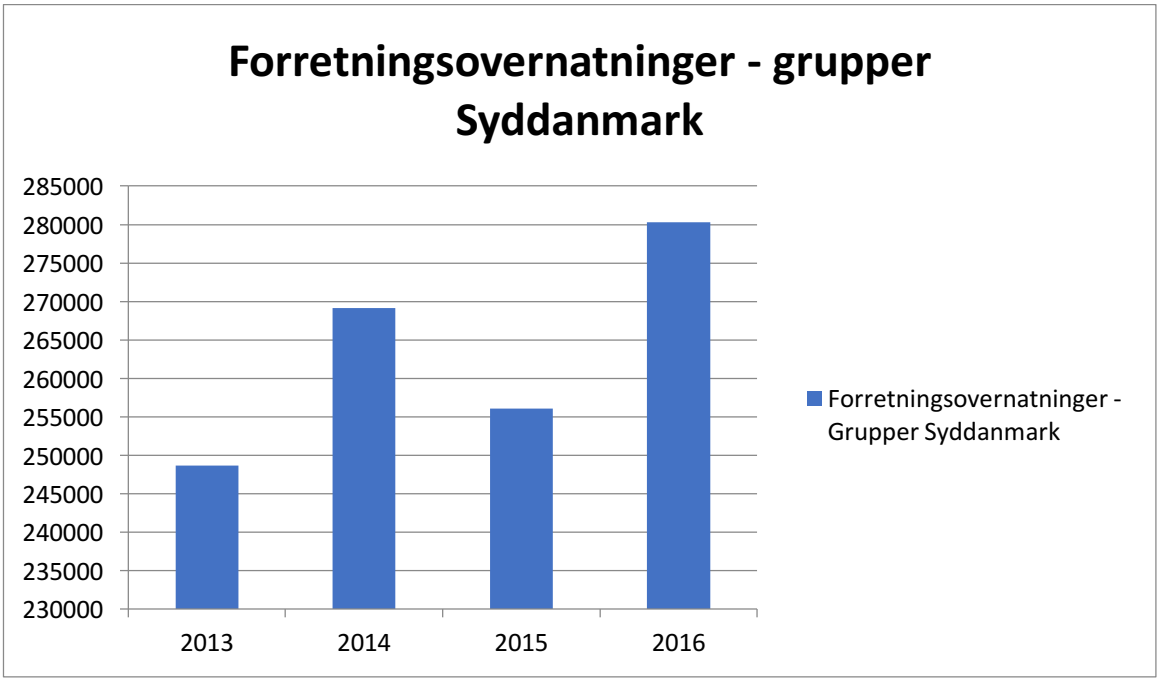

5. *Konklusioner baseret på afsnit 3 og afsnit 4*

5.1. Konklusion baseret på primær målgruppe

Der er tilsammen lidt over 243.000 cykel- og vandreturister på østkysten af Region Syddanmark[14]. Det er overvejende danskere, som vælger at tage på cykel- (62 %) og vandreferie (61 %) ved Østersøen, mens tyskerne udgør 19 % for cykelturisterne og 16 % af vandrerne ved Østersøen.

[13] Begravelses Danmark - Liv og død - livogdoed.dk/assets/Begravelser_rykker_ud_folkekirken_fakta.pdf
[14] Der er taget højde for at nogen vandrere også cykler. Disse er trukket fra.

Ud fra bevægelsesradius, kan der defineres følgende grupper:

Light-vandrerne går over fem km en enkelt gang eller en gang imellem.
Ergo vil light-vandrerne blive på Broagerland, hvis de kommer over med færgen, og på den tyske side vil de max. bevæge sig i en radius af fem km fra overfartsstedet eller tage en bus videre.

Heavy-vandrerne er vandrere, som ofte eller meget ofte går min. fem km og har anført muligheden for at vandre som en grund til at vælge Danmark.
Heavy-vandrerne er derfor potentielle langtursvandrere, som kunne bevæge sig længere ind i Sønderborg Kommune og kunne tænkes at bevæge sig hele vejen rundt om Flensborg Fjord ad Gendarmstien og Fördesteig.

Da omkring 40 % af vandrerne i Syddanmark også cykler i deres ferie, vil der på den danske side være mulighed for at lokke dem op på en cykel, hvis der er noget interessant, som de gerne vil se uden for gåafstand.

Light-cyklisterne er defineret som turister, der har cyklet i deres ferie.
Dette vil typisk være endagsturister. Deres rækkevidde er op til 10 km. Det vil give dem en radius til Gråsten eller Dybbøl Mølle på dansk side fra Brunsnæs, og i Tyskland vil de kunne nå til nabobyen.

Fx:

- Fra Langballigau til Gelting eller Holnis/Munkbrarup/Glücksburg
- Fra Holnis til Munkbrarup/Langballigau/Glücksburg
- Fra Glücksburg til Flensborg/Munkbrarup/Holnis

Heavy cyklisterne vil være dem, som potentielt kunne cykle hele vejen rundt om Als eller Flensborg Fjord, tage en tur i Universe Science Park og Phänomenta eller besøge samtlige slotte, museer, møller eller fyrtårne i området.

Da cykelturister i Schleswig-Holstein cykler omkring 60 km om dagen, vil en tur rundt om Als eller Flensborg Fjord fra Brunsnæs være meget passende.

En **færge-/udflugtsturist**, som hverken vandrer eller cykler, vil blive på båden eller typisk bevæge sig max. 2,5 km fra færgelejet i Brunsnæs. De vil derfor på dansk side kunne besøge:

- Cathrinesmindes Teglværk (17.000 besøgende)
- Teglværksstien
- Historisk rute rundt i Brunsnæs
- Gendarmstien
- Badestranden i Brunsnæs

5.2. Konklusioner baseret på alternative målgrupper

5.2.1. Lejrskolemarkedet

Lejrskolemarkedet er stagnerende med tendens til at det i de kommende år måske bliver faldende. Sønderborg er dog godt med, da der er mange lejrskoler, der besøger Sønderborg på grund af historien og de mange andre muligheder.
Den store opgave i at få lejrskoler til at bruge færgen vil være at få fortalt lærerne, at der er en mulighed for at låne cykelfærgen til historiske sejladser, da der ikke findes en fælles koordineringsportal for lejrskoler, og at lærerne ikke har meget tid til forberedelse, og derfor holder sig til ture de kender. Desuden vurderes det, at skolerne med et dagsforbrug på 360 kr. for folkeskolerne og 500 kr. for privatskolerne, kun vil være de private skoler, som ville have et budget stort nok til at leje cykelfærgen til en historisk tur.

5.2.2. Heldagsture

For heldagsture er det kun skoler fra Syd og Sønderjylland, der er interessante. Til gengæld er dagsforbruget lavt, og det vil derfor ikke være muligt at leje færgen for deres vedkommende.

5.2.3. Naturskolen

Naturskolerne i Sønderborg har meldt mundtligt ud, at de pt. ikke er interesseret.

5.2.4. Erhvervsturisme

Erhvervsturisme er et interessant og stigende marked. Og Sønderborgs grønne profil vil også de næste mange kommende år tiltrække erhvervsturister. Virksomheder vil fx kunne leje færgen i forbindelse med konferencer og møder med sejlture til områdets mangeartede oplevelser (spise- og overnatningssteder, attraktioner m.v.)

5.3. Beskrivelse af færgeruten som redskab for udvikling og sammenbinding på dansk og tysk side i grænselandet

Glücksborg og Holnis har på dette tidspunkt ikke mulige havne at lægge til.

Glücksborgs anløbsbro ved Sanwik er en privat bro.

Holnis:

- Der mangler infrastruktur i form af veje ud til de tidligere stenmoler
- Den lokale befolkning ønsker ikke en genoptagelse af den gamle rute
- Området er beskyttet af naturfredninger
- En ny bro nede ved Drei er en bekostelig affære fordi der er meget lavvandet og man skal minimum 100 m. ud i vandet
- Broen skal tages op om vinteren på grund af is og stormflod
- Glücksborg Kommune har ikke penge til hverken investering i en anløbsbro eller vedligehold herunder opsætning og nedtagning af bro

5.3.1. Sammenfatning og anbefaling

Der anbefales at Langballigau er den anløbshavn, der arbejdes hen imod.

Det gøres ud fra disse punkter:

- Der skal investeres relativt lidt i en anlægsbro, da der allerede er én, og der skal ikke bruges ekstra penge i driften til op- og nedtagning hver vinter
- Det er den kortest mulige rute til en allerede eksisterende anløbsbro (kortere rejsetid)
- Målgruppen, som besøger Langballigau, er den samme den, der ville besøge Broagerland (stilleturister)

5.3.2. SWOT og muligheder for synergi for Langballigau

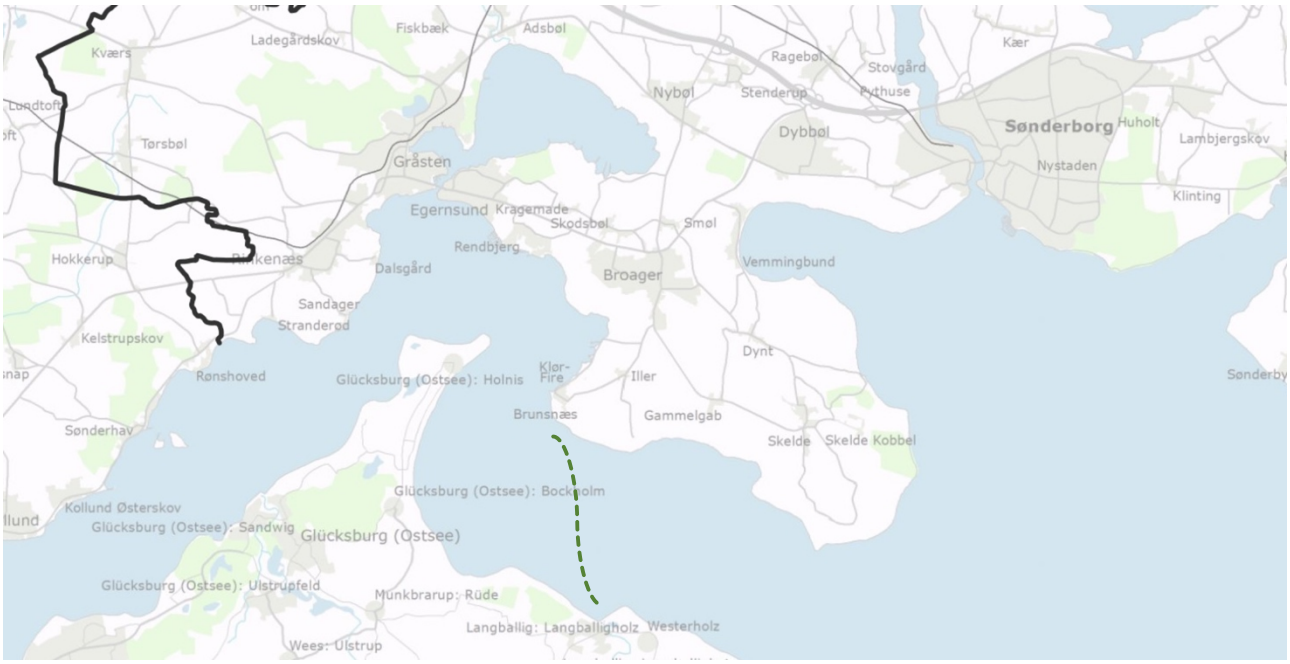

Solarfærge

Færgetid: 30 min.
Sømil pr. dag: 23,4 Sømil (km: 43,2 km)

Styrker

- Synergi i seværdigheder: Der er mange gode steder at se i Langballigau, især Unewatt Museet som kan supplere Broagerlands teglværksmuseum samt landsby- og gårdmiljøerne. Både i Langballigau og Brunsnæs er der fiskerihistorie
- Dobbelt op på stilleturisme: Langballigau er ikke et typisk "tysk" turiststed og er ikke omfattet af Kurtaxe
- Cykelmuligheder: Fra Langballigau kan man uden besvær cykle til både Glücksburg og Gelting. Der er ikke længere end fra Holnis til Flensburg
- Spisemuligheder: Der er masser af restauranter i Langballigau
- Havn: Der er i forvejen en havn i Langballigau, som der kan lægges til i
- Langballigau er det sted, som repræsentanter for Tourismus Agentur Flensburger Förde GmbH har peget på som den bedste destination på tysk side. Der afventes accept af Langballigau Kommune til at bruge deres havn, under hensynstagen til lokale forhold og eksisterende aftaler med andre både
- Målgruppesynergi: De har samme målgruppe for øje (de stille turister), som søger ”fred og ro”, og derfor vil nyde det rolige aktivitetsniveau på Broagerland
- Gode Cykelstier: Der er ikke længere på cykelstien Flensburg-Langballigau end Flensburg-Holnis. D2 - Østersøruten kommer lige forbi havnen i Langballigau
- Gode busforbindelser til Flensburg fra Streichmühle, Unewatt og Langballigau. Der er mulighed for direkte ruter i fremtiden
- Ventetid: Det kan tidsmæssigt betale sig at vente på cykelfærgen, frem for at køre rundt om fjorden.
- Synergi med MS Feodora: Man ville kunne sejle de dage, hvor Feodora ikke sejler til Sønderborg eller kun sejler én gang om dagen og hermed skabe synergi for de danske turister
- Overnatning for cykelturister lige i nærheden: Langballigau har campingplads i umiddelbar nærhed af havnen, og den danske undersøgelse viser, at 53 % af cykelturisterne foretrækker at overnatte på campingpladser

Svagheder

- Konkurrence: MS Feodora sejler i forvejen til Langballigau fra Sønderborg. Feodora sejler fra Langballigau om onsdagen tre gange i juli og august, torsdag og fredag én gang med en lang pause i Sønderborg. Der er en lille tendens til, at bybesøg er mere attraktive end udflugter i naturen. Derfor vil der nok være en tendens til, at folk i højere grad vil tage med MS Feodora til Sønderborg end til Brunsnæs, når de står i Langballigau og skal vælge, hvad de vil bruge dagen på. Derfor opvejes forskellige færgebilletpriser

Muligheder

- Oplevelsesture: Der kan sejles naturture med færgen, hvis der indsættes en solar-færge, der kan sejle tættere på kysterne. Solar-færger er stort set lydløse og ved at kunne komme tæt på dyrelivet opvejes den lange overfartstid
- Nye spisemuligheder i Brunsnæs: Der er mulighed for at etablere en sen rute torsdag eller fredag, så man kan spise i Langballigau – fx "sejl og spis-billetter"
- Synergi mellem museer: Der er mulighed for at sælge en samlet billet til Unewatt, vandrefærgen, Cathrinesminde Teglværksmuseum og Powerpark Artefact.
- Synergi med MS Feodora: Man kan lave synergier med MS Feodora, så turister på dansk side kan udnytte muligheder for en sen aftentur i Langballigau med flextur hjem til Sønderborg fra Brunsnæs
- Nye eller udvidede cykeltema-ruter: Der er mulighed for at lave fyrtårnscykelture og møllecykelture rundt om Flensborg Fjord fra Langballigau eller Flensborg. Der er mulighed for på sigt at lave rundture til gårdbutikker, vingårde og øl og hedvins-bryggerier
- Hviledag for vandreturister: Der er mulighed for, at man kan få folk til at tage en overnatning ekstra i området ved at vise mulighederne frem på den anden side af fjorden og give dem lyst til et dagsbesøg i Danmark/lave "grænsehop" undervejs
- Sejl til Sønderborg: Det kan være en service for vandregæster at undgå et særligt besværligt stykke af Gendarmstien og hermed ende i Sønderborg med færgen og MS Feodora
- Cykel rundt om fjorden: Der er mulighed for, at cyklister kan tage en dagstur på cykel rundt om Flensborg Fjord – ca. 60 km. Eller cykle til Flensborg - 17,5 km

Trusler

- Lang overfartstid: Man skal ud i ydrefjord af Flensborg og har derfor behov for et større skib med en større motor
- Mindre attraktivt ved motorbåd: Færgen mister sin historiefortælling og dermed en del af at være en attraktion i sig selv
- Højere søgang = større båd: Der er højere bølgegang i ydre fjord og derfor behov for en mere lukket båd og måske toilet om bord

5.3.3. Muligheder for sammenkædning med Holnis eller Glucksborg for Light - og Heavy-cyklister

Synergier ved cykelture til Holnis

- Færgekro-historie: Der er mulighed for at skabe den gode fortælling på begge sider af fjorden, hvis man får genoplivet Brunsnæs Kro. Man kan lave historiefortælling både i Holnis, i Brunsnæs og på selve færgen og lave anretninger på begge sider af fjorden
- Teglværks-synergi: Der er synlig teglværkshistorie på begge sider af fjorden. Man vil kunne sælge samlet billet til både færge og teglværksmuseum og Powerpark Artefact
- Naturoplevelses-synergi: Der er mulighed for at se på fugle på begge sider ved nordspidsen af Holnis
- Vandring: Der er gode vandremuligheder på begge sider

Synergier ved cykelture til Glücksburg

- Glücksburg er centrum for historien: Glücksburg er centrum for den historie, som Broagerland hører til. Både klostret og hertugernes historie har sæde i Glücksburg
- Mange besøgende: Glücksburg er et velbesøgt turistområde
- Historiske cykelture: Der er mulighed for at etablere historiske cykelture til hertugens "jagtslot" i Skelde, til Glücksborg og historiske ture med bånd mellem Rude Kloster, Krammark og Broager Kirke
- Hestevogne: Der kunne etableres hestevognstransport fra Cathrinesminde Teglværk til færgen i Brunsnæs og på den anden side fra Glücksburg til færgen i Langballigau

5.4. Illustration af kundegrundlag for primær rute og alternativt ruteforløb

Det eksakte tal for besøgende på Broagerland og i Langballigau kendes ikke. Men det estimeres ud fra antallet af sommerhuse, hoteller, campingpladser og B & B's at der er et kundegrundlag til cykelfærgen sejlende med op til 12 personer (For at spare ISPs'en, terrorsikringsrapporten) fra påske til og med efterårsferien på skolefrie dage og i juli og august på alle hverdage.

Alle andre dage udlejes færgen til eksempelvis søbegravelser og erhvervsturisme for at øge indtægtsgrundlaget.

Det estimeres, at der vil kunne være to søbegravelser om måneden på trods af sønderjydernes ønsker om traditionelle begravelser. Styregruppen ønsker ikke at være konkurrerende til eksisterende udbydere, men forventer mersalg pga. Synlighed og fælles markedsføring.

5.4.1. Erhvervsturisme

Det estimeres, at man vil kunne leje færgen ud til erhvervsturisme ca. 220 timer om året ved udlejning pr. time til en pris på 2500 kr. pr. time.

Attraktiviteten vil stige, hvis der er mulighed for at tage flere passagerer med, hvis cykelfærgen har mulighed for fleksibel kapacitet, og kan sættes op til mødeaktiviteter eller bespisning.

Til sammenligning koster en bus fra 2500 kr. pr. time.

6. Markedsføring og anbefalinger

Da ca. 19 % af cykelturisterne er på rundrejse i Danmark, er der god mulighed for at sælge færgeruten via pakkeløsninger. Cykelfærgen bør markedsføres af Destination Sønderjylland som en del af vandreturs- og cykelprodukterne på begge sider af Flensborg Fjord. Hvis cykelfærgen kombineres med cykeludlejning og en beskrivelse af ture med oplevelsespunkter på den anden side af fjorden, er der mulighed for mersalg og ekstra overnatninger.
Markedsføring kan foregå både via Tourismus Agentur Flensburger Förde GmbH, Destination Sønderjylland og Sønderborg Turistbureaus hjemmeside.

6.1. Destination Sønderjylland

Destination Sønderjylland har en bookingportal, hvorpå cykelfærgen kan sælge billetter, og cykelfærgen kan markedsføres via deres markedsføring og pakkeløsninger.

Destination Sønderjylland arbejder i forbindelse med deres Bed and Bike-koncept på, at aktører, som arbejder med cykelturisme uden at være overnatningssted, har mulighed for at indgå i netværket og blive en del af Destination Sønderjyllands ”Bike Family".

Forslag til markedsføring af cykelfærgen:

- i Sønderjyllands Magasinet under artikler om cykling i Sønderjylland
- På hjemmesiden under menuen "cykelferie"
- I fælles kampagne i samarbejde med Visitdenmark i Tyskland
- I fælles kampagne i samarbejde med Visitdenmark i Holland

Der er mulighed for at skabe et samarbejde mellem Destination Sønderjyllands og Tourismus Agentur Flensburger Förde GmbH´s booking portal, så færgen kan bookes fra begge sider af fjorden.

6.2. Sønderborg Turistbureau/Gendarmstien

Cykelfærgen vil være en del af markedsføringen, når man promoverer Gendarmstien under www.gendarmsti.dk, da den er en aktivitet/oplevelsesmulighed på Gendarmstien.

6.3. Tourismus Agentur Flensburger Förde GmbH

Tourismus Agentur Flensburger Förde GmbH har givet positiv tilkendegivelse vedr. markedsføring af cykelfærgen.

7. Teknisk redegørelse for færge og broanlæg

7.1. Forskellige muligheder for færger

I forbindelse med valg af cykelfærge er der kigget på tre muligheder:

- En solardrevet solfærge med op til 45 passagerer fra Henry Thomsen, Solbaaden APS, Ry, i samarbejde med iYacht GmbH, Hamburg
- En solardrevet solfærge til 12 passagerer fra Henry Thomsen Solbaaden APS, Ry
- En Targa 44 leveret af Reese Marin, som er den løsning, man har valgt i Smålandsfarvandet mellem Lolland (Kragenæs) og Vejrø

7.1.1. Tekniske specifikationer for solarfærgen til 45 personer

Længde:	14,0 m
Bredde:	5,0 m
Dybgang:	0,9 m
Topfart:	10 knob
Overfartstid til Langballigau:	30 min.
Motorer:	Fremdriften leveres af to stk. 345 V 50 kW elmotorer - én i hvert af de to katamaran-skrog. Motorerne trækker strøm fra en batteribank bestående af seks stk. 345 V 30,5 kWh litiumbatterier af BMW i3 typen. Disse giver en samlet effekt på 183 kWh.
Forbrug:	En sejladsdag med færgefart vil koste et elforbrug på ca. 250 kr., hvoraf op til 100 kr. dækkes af energien fra solpanelerne

Antal personer:	Over Flensborg Fjord: 12 passagerer
	Ved charter på Alssund: 45 passagerer
Pris:	Ved nybyg af iYacht GmbH, Hamburg: 5.025.000 kr. + klargøring Anslået til ca. 6 millioner

7.1.2. Tekniske specifikationer for solarfærgen til 12 personer

Længde:	7,5 m
Bredde:	2,5 m
Dybgang:	0,6 m
Topfart:	9 knob
Overfartstid til Langballigau:	30 min.
Motorer:	Fremdriften leveres af to stk. 10 kW elmotorer
Forbrug:	Netto sejladsudgift ved hjælp af Solceller pr dag er: 30 kr.
Antal personer:	12 passagerer
Pris:	1,5 millioner ekskl. moms

Oplyst af Henry Thomsen fra Solbaaden.dk

7.1.3. Tekniske specifikationer for dieselfærgen TARGA 44 til 12 personer

Længde:	14,36 m
Bredde:	3,95 m
Dybgang:	1,10 m
Topfart:	39 knob
Overfartstid til Langballigau:	10 min.
Motorer:	To stk. Volvo Penta IPS 600 D6 -435 HK (870 HK / 640 KW)
Forbrug:	(2×370 HP) APPROX. 3,0 L/N.M. For Flensborg Fjord: 3,0 L/N.M. x 3,0 N.M x 8 ture x 10ddkr/ L = 720 kr.
Antal personer:	12 passagerer
Pris:	Omkring 5,5 til 6 millioner.[15]

Kilder: https://www.targa.fi/boats/44

[15] Telefonopkald til Reese Marin, Aabenraa som tidligere har leveret en ombygget Targa 44 til Vejrøfærgen.

7.2. SWOT analyse solarfærge

Styrker

- Fordelen ved solarfærger er, at Sønderborg - med sit ønske om at være CO_2-neutralt område i 2029 - kan profilere sig ved hjælp af færgen og hermed fortsætte den gode historie
- En solarfærge er forholdsvis billig i drift: 150-250 kr. for en dagstur ekskl. løn til personale
- Solarfærgen til 45 pers. kan bruges indenrigs til 45 personer, 32 personer til spisning eller 20 personer til møde
- En eldrevet færge larmer ikke, og det vil derfor være muligt at have mere kontakt og lave storytelling for passagererne under overfarten. Der vil også nemt kunne gennemføres undervisningsforløb på den støjfri færge
- Man kan gøre turen til en oplevelse/en fortælling og samtidig komme tættere på dyrelivet uden at forstyrre med motorlarm
- INTERREG 4A- Projektes Ostseerouten Wirtschaftlichkeits- und nachfrageanalyse peger på, at turisterne i fremtiden vil efterspørge klimavenlige transportmuligheder

Svagheder

- Solarfærger sejler kun op til 10 knob i timen, og for at få maximal batteriudnyttelse anbefales en max. fart på 6 knob. Dermed vil overfartstiden blive ca. 30 min.
- En solarfærge skal lade op på land – den skal med andre ligge til kaj i et stykke tid
- Batterierne fylder en del af skibet, og det skal derfor have en vis størrelse for at rumme de nødvendige el-reserver

Muligheder

- Med en 45 pers. solarfærge kan sæsonen forlænges med chartersejlads fx i samarbejde med spise- og overnatningssteder

Trusler

- Med en 45 pers. Færge må man ikke sejle i tysk farvand uden en ISPA (Terrorsikringsplan) hvilket er en uforudsigelig økonomisk omkostning

7.3. SWOT analyse dieselfærge

Styrker

- Speedbåde (Targa 44) kan sejle op til 35-39 knob pr. time, og man kan derfor sejle mange ture i løbet af en dag. Man behøver så ikke at opgradere til en stor båd, hvis man vil sejle til Langballigau eller Glücksburg - og dermed kan ISPA'en måske spares

Svagheder

- Speedbåde er store benzinslugere
- Ingen understøttelse af Sønderborg Kommunes vision om at være CO_2-neutral
- Turen reduceres til at være transport over vandet, og muligheden for at give folk en ekstraordinær oplevelse med fortællinger undervejs er væsentligt formindsket, idet lydniveauet fra motoren er højt

Muligheder

- Man kan sejle længere på kortere tid med en motorbåd, og man vil derfor have en længere rækkevidde fra Brunsnæs

Trusler

- Da Sønderborg Kommune ønsker at være CO_2-neutral i 2029, vil man skulle udskifte færgen eller bygge den om til en eldrevet færge inden for en årrække, hvis målet om CO_2-neutralitet skal effektueres
- Brunsnæs ligger i Natura 2000-område
- Flere "stilleområder" på Broagerland er i fare for at blive nedklassificeret som stilleområder, både i Gendarmstiens Quality Trails-analyse og i den kommende Stillestrategi for Broagerland

7.4. Konklusion på valg af færge ud fra tekniske specifikationer og muligheder for alternative indtægter

Det vurderes, at der er større mulighed for ekstra indtægter ved siden af rutedrift, hvis færgen er en solarfærge til 45 personer med fleksibel indretning, så den kan bruges til charter. Desuden er storytelling-værdien ved at indsætte en solarfærge meget positiv for Sønderborg Kommunes vision om at være CO_2-neutral i 2029. Det vil således være et attraktivt bidrag til erhvervsturisme i regi af SmartEnCity, ProjectZero og Sønderborgs mange Clean-tech firmaer.

Den ekstra indtægtskilde vil opveje den lave frekvens (8 gange dagligt) en Solarfærge ville kunne sejle over Flensborg Fjord dagligt i sommerperioden.

Samtidigt vil en solarfærge bevare Broagerlands vision om at være "stille" turisme-område, da en solarfærge er støjsvag.

8. Færgedrift, økonomisk grundlag og afklaring

Følgende forudsætninger er gældende:

- Driften skal forestås af professionel(le) operatør(er)
- Billetindtægternes omfang er ukendt

8.1. Driftsbudget

Udarbejdet 3. maj 2017 på møde i Sønderborg Kommune for solarfærge mellem Brunsnæs og Langballigau med 936 ture maj/september og øvrige nøgletal.

Der skelnes mellem drift af færge og køb af færge.

Helårsfærge købspris:
6.000.000 kr. inkl. klargøring

12 pers. rutesejlads + 45 pers. charter

Forudsætninger

Sejladser		936	
Passagerer	8,7	8.143	
Charter timer		188	
Søbegravelser	2 pr mdr	24	

Økonomi

Indtægter			
Passagerer	66,68		542.964
Charter timer	2.500,00		470.000
Søbegravelser	2.500,00		60.000
			1.072.964
Udgifter			
Lønning Kaptajn			420.000
Lønning 2			75.600
Strøm	pr dag	250	45.250
Havneafgift	pr passager	5	40.716
Forsikringer			50.400
Markedsføring	pr passager	4	32.573
Variable udgifter			664.539
Dækningsbidrag			408.425
Vedligehold motor			6.000
Vedligehold batteri			50.000
Vedligehold færge			15.000
Eftersyn redningsmidler			5.000
Faste udgifter			76.000
Resultat før afskrivninger			332.425
Afskrivning og forrentning	30år, 2,77%		293.700
Resultat			38.725

OBS: der er ikke medtaget 'opstaldning' i vintermånederne

Sommerfærge købspris:
2.475.000 kr. inkl. klargøring

12 pers. rutesejlads

Forudsætninger

Sejladser		864
Passagerer	8,7	7517
Sejlads fra 1. maj til og med efterårsferien		

Økonomi

Indtægter			
Passagerer	66,68		501.198
Udgifter			
Lønning Kaptajn			210.000
Lønning 2			64.800
Strøm	pr dag	250	36.000
Havneafgift	pr passager	5	37.584
Forsikringer			25.200
Markedsføring	pr passager	4	30.067
Variable udgifter			403.651
Dækningsbidrag			97.546
Vedligehold motor			6.000
Vedligehold batteri			50.000
Vedligehold færge			15.000
Eftersyn redningsmidler			5.000
Faste udgifter			76.000
Resultat før afskrivninger			21.546
Afskrivning og forrentning		30år, 2,77%	121.150
Resultat			-99.604

OBS: der er ikke medtaget 'opstaldning' i vintermånederne

8.1.1. Broanlæg i Brunsnæs

Anløbsbroen i Brunsnæs er ejet af Holger Horne, ejeren af Brunsnæs Kro. Holger Horne er villig til at stille broen til rådighed mod at broen vedligeholdes.

SE- vækstpulje har givet 80.000kr til opgradering med funktion til elopladning af broen. Derudover BIB Triathlon forventer at bruge deres overskud på 50.000kr til bygning af faciliteter i form af salgsboder for økologiske varer og jollehavn: i alt 130.000 kr.

8.1.2. Broanlæg i Langballigau

Der er behov for afklaring af forhold og aftaler med havnen i Langballigau i forhold til, hvor cykelfærgen kan lægge til, og om der skal laves en rampe.

9. Organisering

Ud fra rapporten " Ostseerouten - miniHurtigroute zwischen dem Landesteil Schleswig und Süddänemark " fra 2012 og INTERREG 4A Wirtschaftlichkeits- und Nachfrageanalyse (Arbeitspaket 5) vurderes det, at rederierne i området ikke er meget for at skulle bygge nye skibe. Men at det er det, der er brug for.

Anbefalingen derfra er derfor at etablere et andelsselskab/en fond som ejer skibet, som derefter stiller det til rådighed for et rederi.

Færgedriften inklusiv ansvar for markedsføring, generering af indtægter inklusiv billetsalg, administration mm. skal forestås af en professionel operatør.

Færgen kan være ejet af en juridisk enhed, som foretager udlejning til operatøren.

10. Perspektiver for færgedrift på Flensborg Fjord

Cykel- og passagerfærgen kan være et skridt i første retning i skabelsen af et større sammenhængende netværk af tilsvarende færger hen over Flensborg Fjord til opnåelse af synergieffekter og sammenkædning af hele områdets infrastruktur til styrkelse af områdets image som attraktivt aktiv-turistområde og styrkelse af det dansk/tyske kultur-samarbejde.